

ADALYA

(AYRIBASIM/OFFPRINT)

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA
Vehbi Koç Vakfı
Suna-İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetleri
Araştırma Enstitüsü Yıllık Dergisi
Yönetim Yeri: Barbaros Mh. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 Antalya Tel: +90 242 243 42 74
Faks: +90 242 243 80 13 E-posta: akmed@akmed.org.tr
Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın **Sayı:** XVIII - 2015
Yayıncı Sertifika No: 25840

Sabibi: Vehbi Koç Vakfı Adına Erdal YILDIRIM
Sorumlu Müdür: Kayhan DÖRTLÜK
Yapım: Zero Prodüksiyon Ltd.
Abdullah Sokak No. 17 Taksim 34433 İstanbul
Tel: +90 212 244 75 21 www.zerobooksonline.com
Baskı: Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

ISSN 1301-2746

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Hâluk ABBASOĞLU	Gönül ÖNEY
Ara ALTUN	Mehmet ÖZDOĞAN
Oluş ARIK	Mehmet ÖZSAİT
Jürgen BORCHHARDT	Urs PESCHLOW
Thomas CORSTEN	Felix PIRSON
Jacques DES COURTILS	Scott REDFORD
Vedat ÇELGİN	Denis ROUSSET
Nevzat ÇEVİK	Martin Ferguson SMITH
İnci DELEMEN	Oğuz TEKİN
Refik DURU	Gülsün UMURTAK
Serra DURUGÖNÜL	Burhan VARKIVANÇ
Hansgerd HELLENKEMPER	Michael WÖRRLE
Frank KOLB	Martin ZIMMERMAN
Wolfram MARTINI	

Adalya, **A&HCI** (Arts & Humanities Citation Index) ve **CC/A&H** (Current Contents / Arts & Humanities) tarafından taranmaktadır.

Adalya is indexed in the **A&HCI** (Arts & Humanities Citation Index) and **CC/A&H** (Current Contents / Arts & Humanities).

Hakemli bir dergidir / A peer reviewed Publication

Editörler / Editors

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA
Remziye BOYRAZ SEYHAN
Tuba ERTEKİN

İngilizce Editörleri / English Editors

İnci TÜRKOĞLU
Mark WILSON

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY
Tel: +90 242 243 42 74 • Fax: +90 242 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

İçindekiler

İrfan Deniz Yaman	
<i>Orta Paleolitik Dönem’de Karain Mağarası E ve B Gözleri Arasındaki Bağlantı</i>	1
Ralf Becks	
<i>Eine chalkolitbische Höblensiedlung in Pisidien: İncirdere Mağarası</i>	33
Tarkan Kahya – H. Ali Ekinci	
<i>Temples to the Mother Goddess Discovered on the Düver Peninsula</i>	45
F. Eray Dökü	
<i>Manca ve Hasanpaşa’daki Yeni Bulgular Işığında Kabalis Ölü Gömme Geleneklerinin</i> <i>Yeniden Değerlendirilmesi</i>	73
İnci Delemen – Emine Koçak – H. Ali Ekinci	
<i>Two Bronze Heads from Melli / Kocaaliler near Burdur</i>	101
Nihal Tüner Önen – Fatih Yılmaz	
<i>A New Athena Polias Votive Inscription from the Phaselis’ Acropolis</i>	121
Rinse Willet – Jeroen Poblome	
<i>The Scale of Sagalassos Red Slip Ware Production - Reconstructions of Local Need and</i> <i>Production Output of Roman Imperial Tableware</i>	133
Hüseyin Sami Öztürk	
<i>Kocain (Antalya) Eirenarkhes, Anteirenarkhes ile Diogmites Yazıtlarının</i> <i>Yeniden Değerlendirilmesi</i>	159
Burhan Varkıvanç	
<i>Periaktoi at the Theatre of Kaunos</i>	181
Gamze Kaymak	
<i>Side P Tapmağı’nda Yeni Araştırmalar, Yeni Bulgular ve Yeni Yorumlar</i>	203
Murat Durukan	
<i>Geç Antik Çağ’da Doğu Akdeniz’deki Ekonomik Gelişmenin Nedenleri:</i> <i>İpek Yolu ve Babarat Yolu’nun Rolü, LR1 Amphoraları ve Kilikia’daki Diğer Kanıtlar</i>	241
Julian Bennett	
<i>Christianity in Lycia: From its beginnings to the “Triumph of Orthodoxy”</i>	259
Ayşe Aydın	
<i>Aziz Konon Tasvirli Bir Menas Ampullası</i>	289

Ebru Fatma Fındık	
<i>Myra / Demre, Aziz Nikolaos Kilisesi Rum Mezarlığından Boucla ve Gouna Örnekleri</i>	303
Kemal Reha Kavas	
<i>Environmental Anesthesia and False Vernacular Architecture: The Case Study of the Western Taurus Mountains</i>	325

Manca ve Hasanpaşa'daki Yeni Bulgular Işığında Kabalis Ölü Gömme Geleneklerinin Yeniden Değerlendirilmesi

F. Eray DÖKÜ*

Demir Çağı'nda Kabalis olarak anılan, ardından Hellenistik ve Roma Dönemi'nde, Kibyra kentinin güçlenmesiyle birlikte Kibyrtis olarak adlandırılan bölge, Pisidia Bölgesi'nin kuzeybatısında, güneyde Milyas ile Lykia, batıda Karia ve kuzeyde Phrygia ile çevrelenmiş olsa da, kesin olarak sınırlarını tam olarak tespit edebilmek oldukça zordur (Res. 1). Kibyrtis Bölgesi'nin ise, Hellenistik Dönem'de kurulan Kibyra merkezli tetrapolis içerisine dahil olan, Balbura, Bubon ve Oinoanda'yı da kapsadığı söylenebilir. Hall ve Milner, Kibyra teritoryumu hakkında arkeolojik ve epigrafik verilerden ziyade, coğrafi olarak bir sınır çizer. Buna göre; batıda Tefenni Ovası'nda Lysis Irmağı (Eren Çayı); kuzeyde Acıpayam, güneydoğu sınırını ise Söğüt Gölü (Karalitıs) olarak tanımlar¹. Ancak, bu sınırlar Hellenistik Dönem ve sonrasında Kibyrtis için geçerlidir. Kabalis Bölgesi'nin Demir Çağı'daki yayılım alanı tamamen farklı bir değerlendirme gerektirir.

Bölge için önerilen sınırlar dönemlere göre değişiklik gösterirken, siyasi ve kültürel olarak da farklılaşır. Doğal sınır olarak kabul edilen dağlar ve akarsular, Kabalis Bölgesi'nin Antik Dönem'in güçlü siyasi aktörlerinin, kültürel hareketliliğine ve dinamizminin getirdiği değişikliklere tam olarak cevap vermezler. Bunun yanında, yerleşim yoğunluğunun arttığı Lydia-Pers Dönemi'ndeki epigrafik veri yokluğu durumu daha da zorlaştırır. Ancak son zamanlarda artan yüzey araştırmaları² ile elde edilen arkeolojik buluntular ile Kabalis Bölgesi'nin ortak kültür verilerinden yola çıkarak yeni öneriler getirilebilmektedir. Bu araştırmalarda tespit edilen, yerleşimler, mezarlar ve küçük buluntular, Orta Demir Çağı'nın sonu ve Geç Demir Çağı'nın başlarında, Lydia-Pers Dönemi'nde Kabalis Bölgesi sınırları hakkında daha çok bilgi edinmemize olanak sağlamaktadırlar.

Bölgedeki yeni araştırmalardan elde edilen bulgular, şu soruların tekrar irdelenmesine neden olmuştur. Kabalis Bölgesi'ne ismini veren Kaballer kimlerdi? Nereden geldiler ve hangi dönemler içerisinde nerelere yerleştiler? Bu halkı ve yayılım alanlarını tanımlayabilecek ortak

* Yrd. Doç. Dr. F. Eray Dökü, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, Burdur.

Bu çalışmanın yapılabilmesi için desteklerini esirgemeyen, Dr. İ. Baytak ve Doç. Dr. T. Albarak'a en içten teşekkürlerini sunarım.

¹ Hall - Milner 1998, xiii.

² Kokkinia 2008, 1 vd.; Coulton 2012, 1 vd.; Corsten - Hülden 2012b, 7- 115; Dökü 2013, 243, Res. 4; Dökü - Baytak 2013, 71-89; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

kültür verileri söz konusu mudur? Pers egemenliği öncesine ait epigrafik bir veri tespit edilemeyen bölgeye ilişkin en erken değiniye, Herodotos'ta rastlanır. Burada, Dareios dönemi satraplık düzenlemeleri içerisinde Kaballeri, ikinci satraplıkta Mysia, Lydia, Lasonia, Hytennea yanında sayar ve beş yüz talent gümüş ödediklerinden söz eder³. Bu anlatımda önemli olan nokta, birinci satraplıkta Kabalis'in komşuları olan Karia, Lykia ve Milyaslıları sayarken değil de, ikinci satraplıkta, Herodotos'un Maionia olarak adlandırdığı Lydia halklarından bahsederken Kaballeri sayıyor olmasıdır. Böylece Herodotos Kaballerin Strabon'un anlatımlarında geçen Lydia kökenini vurguluyor olmalıdır. Yine Herodotos, Kserkses'in Yunanistan seferinde yer alan halkları anlattığı bölümde, Kaballerin yerleştiği alan hakkında ipuçları vermektedir. Burada, Maionia'da oturan ve Lasonialı olarak çağrılan Kaballerden söz eder⁴. Maionialılar Herodotos'a göre Lydialılardı ve eskiden Maionialılar olarak tanınırlardı⁵. Ancak yine Herodotos komşuluk ilişkilerine dayanarak verdiği listede Kaballerden sonra Milyas ve Lykialılara değinmiş olması⁶, Pers Dönemi'nde Kaballerin, Lydialılarla olan bağını kurarken Kabalis'in, Milyas ile komşu olduğunu işaret etmiştir. Dolayısıyla Kabalis Bölgesi olarak Milyas'ın kuzeyini anlamak yanlış olmayacaktır.

Kaballerden ve Kabalis'den söz eden diğer bir antik yazar Strabon'dur ve Hellenistik Dönem öncesinden başlar aktarımlarına. Burada Kibyralılardan bahseden Herodotos'un Kaballer ile kurduğu ilişkiyi destekler nitelikte, Kibyralıların aslen Lydia soyundan olduklarını, Pisidialıları ve yerli halkları egemenlik altına aldıktan sonra bir yerleşim kurduklarını anlatır⁷. Ayrıca Kaballer'in gelip yerleştikleri bu alanı daha sonra terk edip, yüz stadia büyüklüğünde yeni bir yerleşim kurdukları söyler ki, bu yeni yerleşim Kibyra'dır. Ayrıca Kibyra ve çevresinde, Lydce, Solymce, Pisidce ve Hellence olmak üzere dört farklı dilin konuşulduğunu da vurgulanmıştır⁸. Bütün bu anlatım, Kabalis Bölgesi'ne ismini veren Kaballerin Lydialı olduğu ve geldikleri bu coğrafyada, yerli Pisidialılar ve Solym halklarının yaşadığını açıkça göstermesi adına önemlidir. Herodotos ve Strabon'un Arkaik ve Klasik dönemler için verdiği bilgiler doğrultusunda, bölgeye isimlerini veren Kabal halkının, ne zaman geldikleri ve bu coğrafyada yarattıkları özgün bir kültürleri olup olmadığı; arkeolojik olarak ayrıntılıca irdelenmesi gereken bir sorundur.

Son yıllarda yoğunlaşan arkeolojik yüzey araştırmaları daha çok bölgenin Demir Çağ kültürü ve arkeolojisi üzerine odaklanmıştır⁹. Bunun nedeni 1975 yılında Dörtlük başkanlığında yapılan Uylupınar kurtarma kazılarında ortaya çıkan mezarlar ve buluntuları ile¹⁰, Düver yerleşiminde kaçak kazılarla ilk defa ortaya çıkan pişmiş toprak kaplama levhalarıdır. İlk olarak sözü edilen buluntular birbirinden kopuk olarak düşünülse de, aşağıda ayrıntılı olarak anlatılacak olan arkeolojik verilerle aynı kültürün parçaları olduğu ve bu iki önemli yerleşimin de, dönem ve kültür olarak tekil olmadığı ortaya konmuştur. Ayrıca Pisidia Bölgesi'nde uzun yıllar araştırmalar yapan Özsait'in, Kabalis Bölgesi'nde tespit ettiği, Kalkolitik ve Tunç çağlarını iyi izleyebildiği höyük ve yerleşimlerde, bulunan boyalı seramikleri kabaca Demir Çağı ya da I. bin boyalı seramiği olarak adlandırmakla yetinmiş olması, bu çağa ait katmanları iyi anlayamamamıza neden

³ Herodotos, III, 90.

⁴ Herodotos, VII, 77.

⁵ Herodotos, I, 7; VII, 74.

⁶ Herodotos, VII, 77.

⁷ Strabon, XIII, IV, 17.

⁸ Strabon, XIII, IV, 17.

⁹ Kokkinia 2008, 1 vd.; Coulton 2012, 1 vd.; Corsten - Hülden 2012b, 7- 115; Dökü 2013, 243, Res. 4; Dökü - Baytak 2013, 71-89; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

¹⁰ Dörtlük 1985, 9-13.

olmuştur. Dolayısıyla buluntular ve kültür katmanlarının tekrar değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmış, seramiklerin Demir Çağı'nın hangi diliminden oldukları ve kültürel kimlik adına bir iz verip vermedikleri soruları bölge hakkındaki ilk sorun haline gelmiştir. Ayrıca, seramik buluntularını destekleyebilecek diğer arkeolojik verilerin ortaya konması gerekliliği de kaçınılmazdır. Yapılan son çalışmalarla birlikte Uylupınar, Düver, Karamanlı Karamusa Höyük, Manca Höyük, Hasanpaşa Höyük ve Tavşancıl yerleşimlerinde görülen seramikler Kalkolitik ve Tunç Çağ seramiğine göre baskın bir şekilde izlenen M.Ö. 7. yy. sonundan, M.Ö. 6. yy.'ın sonuna kadar olan tarihlenmeleriyle önemlidir¹¹. Ayrıca, bölgede Lydia tipi olarak adlandırabileceğimiz tümülüslerin¹² sayıca yoğunluğu ve içlerinden çıkan az sayıdaki seramik buluntunun yine M.Ö. 6. yy. olması dikkate değerdir. Diğer taraftan Kahya'nın Düver pişmiş toprak kaplama levhalarını Phryg değil de Lydia kültürüyle özdeşleştirmesi¹³ yanında pişmiş toprak kaplama levhalarının sadece Düver de değil Uylupınar¹⁴, Karamusa Höyük¹⁵ gibi yerleşimlerde de benzer olarak tespit edilmesi, diğer önemli arkeolojik bulgulardır. Dolayısıyla yerleşim modelleri farklı olsa da, ortak kültürel örgeler Kabalis Bölgesi yerleşimlerinin Orta Demir Çağı sonları ve Geç Demir Çağı başlarında, kısaca Lydia-Pers Dönemi içerisinde kültürel birliktelikleri ortaya koymaktadır ve araştırmalar sürdükçe yeni bulguların bu savı desteklemesi beklenir. Ancak bu sonuç, yeni bir soruyu doğurur. Bu da, aynı dönemlerde Kabalis'in, güney komşusu Milyas Bölgesi ile ilişkileri var mıydı? Varsa ne boyutlardaydı? Buna cevap, aşağıda anlatılacağı gibi özellikle mezar mimarisi geleneklerinde taş yığma (çağıl) tümülüs geleneği yanında, Kabalis Bölgesi'nin güneyinde tespit edilen Lykia tipi kaya mezarları ile kendini gösterirken, antik metinlerde de izlerine rastlanılacaktır.

İlk olarak Hellenistik Dönem'in önemli tarihçilerden olan Arrianos, Kabalis Bölgesi hakkında olmasa da, Milyas'a dair Pers Dönemi öncesine uzanan önemli bir bilgi verir. Arrianos, Büyük İskender'in doğu seferi sırasında Lykia'dan sonra Milyas'a doğru yola çıktığını ve Milyas'ın Pers egemenliği öncesinde, Büyük Phrygia'ya ait olduğu, Pers Kralı'nın buyruğu ile sonradan Lykia'nın bir parçası haline geldiğini yazar¹⁶. Ayrıca Büyük İskender'de Milyas'a kadar gelir ancak kuzeye yani Kabalis topraklarına kadar seferini devam ettirmez. Olasılıkla bu dönem içerisinde Kabalis topraklarında egemen olunacak yüksek bir siyasi güç yoktur ve var olan halklarsa, Anadolu'daki birçok kavim gibi İskender'e bağlılığını sunmuş olmalıydılar. Ancak önemli olan noktalardan biri, Kabalis ve Milyas bölgelerinin Pers egemenliği öncesi aynı kültür bölgesi içinde değerlendirilmeleri, hem komşuluk hem de kültürel birliktelik anlamında önemlidir.

Arkeolojik olarak da, Kabalis Bölgesi'nde M.Ö. 5. yy. sonrasına giden Lykia tipi kaya mezarları dışında, seramik buluntu yok denecek kadar azdır. Ardından yine Erken Hellenistik Dönem'e dair izlere yüzey araştırmalarında rastlanılmaması dikkat çekicidir. Ayrıca hem yüzey araştırmalarında hem de bölgenin Hellenistik Dönemi'ne yön veren Kıbyra kazılarındaki arkeolojik veriler, şimdilik M.Ö. 2. yy.'ın ötesine geçmez¹⁷. Dolayısıyla aşağıda ayrıntılı olarak anlatılacağı gibi Lydia-Pers Dönemi'nde yükselen bölge kültürü Geç Klasik ve Erken Hellenistik Dönem'de zayıflamış ve Lydia-Pers Dönemi'nde görülen kültürel birliktelik izlenememiştir.

¹¹ Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

¹² Çankaya 2013.

¹³ Kahya 2012c, 175-194.

¹⁴ Corsten - Hüllden 2011, 180-183.

¹⁵ Kahya 2012c, 175-194.

¹⁶ Arrian, I, 24.

¹⁷ Özüdoğru 2014, 172-188.

Sonuç olarak, Lydia'nın siyasi olarak güçlü olduğu M.Ö. 7-6. yy.'lar içerisinde Herodotos ve Strabon'a göre, Lydia soylu Kaballer, Pisidia Bölgesi'nin güney doğusuna kadar gelip, burada yerli halk olarak anılan Solymler ve Pisidialıları egemenlik altına almışlardır. Antik kaynakların verdiği bilgilerin, arkeolojik bulgularla örtüşmesi ise bölgeyi daha dikkat çekici bir yer haline getirmiştir. Bu arkeolojik veriler, yukarıda bahsi geçen yerleşimlerde tespit edilen M.Ö. 7. yy. sonundan, M.Ö. 6. yy. sonuna kadar izlenebilen ancak M.Ö. 6. yy.'da yoğunlaşan seramik buluntular, aynı dönem içerisinde tarihlenen pişmiş toprak kaplama levhaları, M.Ö. 6. yy. ve sonrasında tarihlenen Lydia tipi tümülüslerin yanında, ikinci bir tip olarak görülen taş yığma tümülüsler ve aşağıda ayrıntılı olarak sunulacak olan kaya mezarlarıdır. Dolayısıyla Kabalis Bölgesi, dağlar arasına sıkışmış verimli ve sulak ovalarıyla birçok kültürün kesiştiği yer değil, birleştiği bir bölge konumundadır.

Manca Köyü Araştırmaları

İlk olarak Özsait tarafından tespit edilen Manca Höyük¹⁸ Karamanlı İlçesi'nin kuş uçuşu 8.5 km. güneydoğusunda yer alan Manca Köyü'nün 1.5 km. güneybatısında Damlıca olarak adlandırılan tepenin kuzeybatı yamacında yer almaktadır (Res. 2). Büyük olmayan, hafifçe bir yükselti halindeki höyüğün üzerinde ve çevresinde kaçak kazı tahribat izleri mevcut olup, yüzeyde Son Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı seramikleri yanında, Kaşka tarafından M.Ö. 6. yy.'a tarihlenen seramikler yoğun olarak izlenmiştir¹⁹. Bu dönem sonrasında Klasik ve Hellenistik Dönem seramiğine rastlanmazken, Roma Dönemi'nde höyüğün tekrar kullanıldığını gösteren seramik buluntular belgelenmiştir²⁰.

Manca Höyük, M.Ö. 6. yy. Uylupınar yerleşimi ile koşut boyalı seramiğin yoğun olarak tespit edildiği höyüklerle çevrelenmiştir²¹ (Res. 2). Bu höyükler sırasıyla Manca Höyüğün batısında Tefenni Hüyük mahallesinde bulunan Hüyük Höyük, yine Manca Höyüğün güneybatısında Hasanpaşa Köyü sınırları içerisinde yer alan Hasanpaşa Höyüğü ve Hasanpaşa Tavşancıl yamaç yerleşimidir. Ayrıca bu höyüklerin Demir Çağı'nda ölü gömme geleneklerinde, Lydia tümülüs geleneği içerisinde değerlendirilebilecek olan ve aşağıda belirteceğimiz gibi 1. Tip tümülüsler içerisinde izlenen Yuvalak tümülüsü ve Bademli tümülüsleri önemlidir. Bunun yanında tarafımızdan ilk defa tespit edilen ve bölgede görülen 2. Tip tümülüsler içerisinde değerlendirilecek olan ve Lydia-Pers Dönemi içine yerleştirilen, Manca ve Hasanpaşa Tavşancıl yamaç yerleşiminin eteklerinde izlenen taş yığma tümülüslerin yoğun bir biçimde görülmesi, kültürel kimliğin belirlenmesi adına dikkate değerdir (Res. 2).

Bu alanda bahsedilmesi gereken diğer bir önemli bulgu ise, Manca Köyü'nün 2 km. kadar güneybatısındaki taş yığma tümülüstür. Tümülüs, (Res. 2- 3)²² Uylupınar Nekropolü, Hasanpaşa Tavşancıl yerleşimi örnekleri ile benzer bir biçimde, çapı 10.5 m. olan ve üst örtüsü moloz taş ile yapılmıştır ancak kaçak kazılarla tamamıyla tahrip edilmiştir. Çevre duvarı olarak kullanılan krepis yer yer seçilebilmektedir. Taş yığma tümülüsün içinde nasıl bir mezar olduğu da alanın tahribi nedeniyle izlenememiştir. Ayrıca mezarın çevresinin tarım arazisi olarak kullanılmış olması nedeniyle bulunan seramik parçaları mezarı tanımlayabilmemiz açısından yetersizdir. Buna karşın tümülüs, aşağıda ayrıntılı olarak değinilecek olan M.Ö. 7. yy. sonundan M.Ö. 6. yy.

¹⁸ Özsait 2007a, 309; Özsait 2007b, 107-112.

¹⁹ Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

²⁰ Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

²¹ Yüzey araştırmalarında bu tür boyalı seramikler tespit edilmiştir; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

²² age.

sonuna kadar, Uylupınar nekropollerinde yaklaşık 129 tane tespit edilen taş yığma tümülüslerin bir benzeridir. Manca Köyü'nün güney batısında yer alan Hasanpaşa Tavşancıl yerleşiminin eteklerinde, oldukça fazla sayıda tespit ettiğimiz taş yığma tümülüslerle de aynı karakterdedir ve olasılıkla da aynı dönemdedir. Manca Deliktaş kaya mezarı ve tümülüsün yerleşimi olduğunu düşündüğümüz Manca Höyük'te izlenen M.Ö. 6. yy. seramik buluntular da bu savı destekler.

Manca Deliktaş Kaya Mezarı

Manca Deliktaş kaya mezarını (Res. 4-7) ilk defa tespit eden Özsait, *Karamanlı'nın 7 km. güneyinde yer alan Harmankaya Köyü ve çevresini araştırdık. Önceden bildiğimiz ve köyün 1 km. güneyinde yer alan Manca Höyüğü ziyaret ettikten sonra, köyün 2 km. kadar güneyinde Palamutluk Dağı'nın doğu eteklerindeki yükseltideki kayalığa yapılmış olan kaya mezarı ve çevresi incelendi. Deliktaş mevki olarak adlandırılan kesimdeki bu kaya mezarı Likya tipi özellikleri göstermektedir ve bölgede az bulunan örneklerden bir tanesidir* demek suretiyle anlamlandırırken²³, 2007 Kültür Envanteri Burdur İlçeler kitapçığında tescil belgesinde yine Özsait bu mezarı tanımlamış ve Hellenistik Dönem olarak tarihlendirmiştir²⁴. Ancak kaya mezarı oldukça yüksek bir alanda konumlandırılmış olduğundan içine girilip planı çıkarılamamış ve sadece cephesine bakarak tarihlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla birbiri ile çelişen iki tarihleme girişimi mezarın hem dış hem de iç mimarisi ile tekrar ele alınmasını gerekli kılmıştır

2014 yılında yaptığımız araştırmalarda, Manca Deliktaş kaya mezarı ayrıntılı olarak incelenmiş mezarın plan, kesit ve cephe çizimleri yapılabilmektedir (Res. 6-7)²⁵. Bu araştırma sonuçlarına göre mezar, üçgen alınlıklı, kırma çatıya sahip ahşap bir ev mimarisinin taşa yansımadır. Mezarın çatısında kayanın yaklaşık 15 cm. içine yapılmış aynı kalınlıkta iki mertek ve çatıyı taşıyan daha kalın bir mahya kirişi izlenir. Çatının her iki yanında görülen dikdörtgen ahşap iskele yuvaları mezar cephesinin tabanında da görülmektedir. Çatının işlenmesinde gösterilen ince işçilik çatının altında yerini oldukça kaba bir işçiliğe bırakmıştır. Bu görüntüsüyle neredeyse çatı sonradan eklenmiş gibidir. Ancak cephenin çevresinde görülen kaba tıraşın işçiliği aynıdır. Çatının altında yaklaşık 15 cm. dışa çıkan kaya mezar cephesi daha kaba ve ayrıntısız yapılmıştır.

Çatının altında mezar odası kapısına kadar bir ön alan yaratılmıştır (Res. 4-7). Bu ön alandan girilen oldukça tahrip edilmiş dikdörtgen kapı çerçevesi, profilsizdir. Ayrıca herhangi bir silme ya da söve gibi kapı aksamı görülmez. Mezar odası cephede görülen beşik çatının tersine düz damlıdır. Mezar odasının iki uzun kenarını oluşturan, doğu ve batı duvarında kapı ile birleşik durumda yoğun olarak tahrip edilmiş olsalar da, görülebildiği kadarıyla "L" biçimli iki, bir tanede kuzey dar duvarda dikdörtgen formu toplam üç adet kline izlenir. Bu üç kline birbirinden bağımsız, yerleştirilmiştir. İki yan duvarda yer alan klinelerle arka duvara yerleştirilen klineler arasında boşluklar bırakılmıştır. Klinelerin üzerinde ise ince bir hat şeklinde çerçeve profili görülür.

Manca Deliktaş kaya mezarında bölge için oldukça ünük, cephe ve mezar odası mimarisi görülmektedir (Res. 4, 6). Aslında ahşap mimarinin tüm örgelerinin görüldüğü üçgen alınlıklı kırma çatı ve ön odalı cephe mimarisi ilk olarak Phrygia'da kaya mezar gelenekleri arasında görürüz. Phryg Vadisi'nde görülen ve Haspels'in 1. Tip olarak adlandırdığı M.Ö. 8. yy.'da

²³ Özsait 2007b, 108.

²⁴ İkinci vd. 2007, 257.

²⁵ Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

başlayan önde basit dikdörtgen bir kapı ile girilen ve içeride büyük oranda üçgen alınlıklı kırma çatı ve bu çatının ahşap mimari öykünmesi hatıllarının kayaya kabartma ile işlendiği kaya mezarları yoğun olarak izlenir²⁶. Buna karşın yine Haspels'in 2. Tip olarak anlamlandırdığı, mezarın cephesinde oluşan üçgen alınlıklı, kırma çatılı, mertek ve mahyaların cephede görülmeye başladığı tiptir ve M.Ö. 6. yy. ile başlatılan tarihleri önemlidir²⁷. Ancak bu tarihlemeye dikkat edilmesi gereken nokta, 2. tip olarak adlandırılan Phryg kaya mezarlarındaki bu değişimin nedeninin hiç sorgulanmamış olmasıdır. Oysa tarihsel sürece bakıldığında bu tarih Phrygia'nın Lydia egemenliğinde olduğu tarihtir. Ve yine Lidyalıların tümülüs geleneğini Phrygia'dan alıp kendi mimari örgeleriyle kullanmaya başladıkları tarihle de aynıdır.

Phrygia'da görülen bu 2. Tip kaya mezar geleneğinin Pisidia ve Kabalis Bölgesi ile bağlantısı da oldukça ilginçtir. Özellikle Pisidia Bölgesi kuzey doğusunda, Isparta Hoyran Gölü kenarında bulunan ve Fiedler - Taşlıalan'a göre Phryg kaya mezarı olarak adlandırılan Hoyran kaya mezarı önemlidir. Bu mezarın cephesinde görülen üçgen alınlıklı kırma çatı ve ahşap mimari ayrıntılarının cepheye yansımışlığı dikkat çeker (Res. 8, 9a)²⁸. Araştırmacılar tarafından bu mezara "Phryg mezarı" denmesinin sebebi de kaya yüzeyinde görülen, ahşap mimari detaylardır ve tarih olarak da M.Ö. 8. yy. sonuna verilmiştir²⁹. Buna karşın Haspels'in Phryg kaya mezar tarihlemesine göre daha M.Ö. 8. yy.'da Phrygia'da cephe mimarisi görülen kaya mezarı yoktur. Dolayısıyla bu mezarın tarihi eğer Phryg kaya mezarları tarihlemesi temel alınacaksa M.Ö. 6. yy. öncesi olmamalıdır.

Bölgede hem dönemi hem de cephesi ile dikkati çeken diğer örnek ise Düver kaya mezarıdır. Düver yerleşimi, Kabalis Bölgesi içerisinde Uylupınar yerleşimi ile bir göl adası olması yanında seramik buluntu repertuarı ve mezar mimarlığıyla benzerdir. Bu alanda bulunan seramikler ve özellikle mimari kaplama terrakotta levhalar, daha önce çalışanlarca Phryg olarak değerlendirilmiş olsa da, Kahya başkanlığında yürütülen yüzey araştırmalarında M.Ö. 6. yy. içlerine yerleştirilerek alanda Phryg'den çok, Lydia kültürünün baskınlığı ortaya konmuştur³⁰. Ayrıca yine Kahya'nın çalışmalarında izlendiği gibi Düver kaya mezarının, M.Ö. 6. yy. verilmiş olması³¹, Manca Deliktaş kaya mezarını tarihlememizde önemli bir bağlantı noktası olacaktır.

Hoyran ve Manca Deliktaş kaya mezarlarının tarihlemelerinde dikkat edilmesi gereken diğer bir unsur ise, Pisidia ve Kabalis bölgelerinde görülen Lydia tipi tümülüslerdir. Yuvalak ve Bademli tümülüsleri gibi kazı ile gün yüzüne çıkarılan örneklerden yola çıkarak, bu tümülüslerin dromosundan girildiğinde, üçgen alınlıklı, kırma çatılı mezar odası cephesiyle karşılaşılır. Bu mezar odası cephesinde, tüm ahşap mimariye öykünen mertek, mahya, giriş ve hatılların boya ile verildiği izlendiği gibi, aynı bezeme planı mezar odası duvarları için de geçerlidir. Benzer durumu Lydia tümülüsleri içerisinde, Laletepe tümülüsünde³² (Res. 9b) tüm ayrıntıları ile izleyebilmekteyiz ve bu geleneğin uzantılarını, Pisidia, Kabalia ve hatta Milyas'da Kızılbil, Karaburun tümülüslerinde de görebilmekteyiz. Dolayısıyla Lydia tümülüslerinde gelenek halini alan ahşap mimari detayların boyayla verilmesi ile oluşan cephe anlatımı Kabalis Bölgesi tümülüslerinde de görülürken, aşağıda tartışılacağı üzere düşüncenin bölge kaya mezarlarına da yansımış olması mümkündür.

²⁶ Haspels 1971, 112 vd.

²⁷ Haspels 1971, 126 vd.

²⁸ Fiedler - Taşlıalan 2002, 98 vd.

²⁹ Fiedler - Taşlıalan 2002, 98 vd.

³⁰ Kahya 2012a, 148-153; Kahya 2012b; 13-32; Kahya 2012c, 177-194.

³¹ Kahya 2012b, 32.

³² Stinson 2008, 25-48, Res. 9.

Sonuç olarak, Düver kaya mezarının Lydia kültürü ile bağlantısı ve M.Ö. 6. yy.'a tarihlenmesi, Kabalis Bölgesi'nde en erken kaya mezarının M.Ö. 6. yy. içerisinde yapıldığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Dolayısıyla Manca Deliktaş kaya mezarı ve Fiedler - Taşlıalan'ın Phryg kaya mezarı olarak tanımladığı Hoyran kaya mezarı, aslında Haspels'in Phryg kaya mezarları içerisinde 2. tip olarak bahsettiği tipe girmiş olması gerekir ve tarih olarak M.Ö. 6. yy. öncesinden olmamalıdır. Dolayısıyla bu mezarların değerlendirilmesi iki düşünceyi açığa çıkarır: İlki Lydia'nın tümülüs geleneğini Phrygia'dan alarak kendi mimari anlayışında kültürüne kattığıdır. İkincisi ise, aynı şekilde, Lydia'nın Phrygia'dan aldığı diğer bir mezar tipi olan kaya mezarlarını yine kendi mimari anlayışıyla şekillendirerek kullanmış olduğudur. Dolayısıyla, hem Sardis kazılarında tespit edilen kaya mezarlarında³³, hem de Lydia kökenli Kabal halkının yerleştiği Kabalis Bölgesi'ndeki kaya mezarlarında bu düşünceyi görmemiz şaşırtıcı olmamalıdır.

Kaya mezarı-yerleşim ilişkisine bakıldığında Manca Deliktaş kaya mezarını tarihlenmemizde, Manca Höyük ve yine yukarıda anlatılan Manca taş yığma tümülüsü ile olan ilişkisi yardımcı diğer unsurlardır. Mezarı ilk olarak keşfeden Özsait önce Lykia tipi bir kaya mezarı olarak düşünse de, daha sonra Hellenistik bir kaya mezarı olarak değerlendirmiştir. Ancak mezarın cephesinde ve iç mimarisinde Lykia kaya mezar geleneğine dair iz verecek herhangi bir örge yoktur. Buna karşın Manca Höyük ve civarı yerleşimlerde tek bir Hellenistik seramik buluntunun tespit edilmemesi, bu alanda kaya mezarı yapabilecek bir Hellenistik yerleşimcilerin olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca yukarıda da değinildiği gibi bölgede Hellenistik Dönem olarak tanımlayabileceğimiz en erken verilerin Kıbyra'da bile M.Ö. 2. yy.'dan daha erkene gitmemesi yanında Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebilecek herhangi bir kaya mezarının olmayışı değerlendirilmek zorundadır.

Dolayısıyla Manca Deliktaş, Hoyran ve Düver kaya mezarları aynı kültürün yaratıları olmalıdır. Ayrıca Manca Höyüğünün M.Ö. 6. yy.'a tarihlenen seramik buluntuları ve hemen Manca Deliktaş kaya mezarının önünde yer alan taş yığma tümülüs, bu mezarın tarihinin M.Ö. 6. yy. olduğunu işaret etmektedirler.

Hasanpaşa Köyü

Hasan Paşa Köyü, Tefenni sınırları içerisinde Aşıklar köyü sonrası Sülekler yayla yolu güzergahının başladığı yüksekçe zirvelerin hemen eteğinde oldukça verimli bir arazidedir. Köy ve çevresinde oldukça yoğun kültür izlerine rastlanmıştır³⁴. Bunlardan en önemlisi Hasanpaşa Köyü ile Işıklar Köyü arasında ovalık kesimde yer alan ve Özsait'in tespit etmiş olduğu Manca Höyük ile bakışlımlı konumuyla Hasanpaşa Höyük'tür³⁵.

Hasanpaşa Höyük'te yapılan araştırmalarda, Son Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma Dönemi seramikleri ile karşılaşmıştır (Res. 2)³⁶. Manca Höyük'ün, Hasan Paşa Höyüğe uzaklığı, kuş uçuşu 6 km.'dir ve aynı kültür katmanlarının görülüyor olması iki höyüğün kültürel birlikteliğini göstermesi açısından önemlidir.

Hasanpaşa Köyü sınırları içerisinde tespit edilen diğer bir yerleşimse, Tavşancıl Deresi yamaç yerleşimidir. Hasan Paşa Höyüğünün yaklaşık 3.5 km. güneybatısında bulunan bu

³³ Butler 1922, 158-165.

³⁴ Özsait 2006a, 97; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

³⁵ Özsait 2006a, 97.

³⁶ Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

yerleşim, Tavşancıl Deresi'nin ikiye ayırdığı tepenin zirve eteklerinde başlar (Res. 2)³⁷. Alanda Tunç Çağı, Demir Çağ ve Roma Dönemi seramiklerine rastlanılmıştır³⁸. Ayrıca yamaç yerleşimin eteklerinden başlayarak Gedel mevki üzerine kadar yayılan bir nekropol alanı da tespit edilmiştir.

Tavşancıl yerleşimi ile bağlantılı olarak görülen Yayla Düzü Recep Soyağı mevkinde³⁹, belirgin olarak izlenebilen 4 tanesi dışında, oldukça fazla taş yığma tümülüs tespit edilmiştir (Res. 2)⁴⁰. Uylupınar tümülüsleri ve Manca tümülüsleri ile birlikte düşünüldüğünde bu mezar tipinin⁴¹ Tefenni Ovası içine kadar aynı karakterde devam ettiğini göstermesi açısından oldukça önemli bir veridir. Bu tümülüslerin tümü kaçak kazılar sonucu tahrip edilmiş olsa da, çevrelerinde bulunan seramikler Uylupınar yerleşimi, Manca Höyük ve Hasanpaşa Höyük ile bağlantılı olduğunu göstermeye yetmiştir.

Hasanpaşa Kaya Mezarları

Hasanpaşa'nın doğusunda eski köy mezarlığı ismi verilen alanda, 8 m. yükseklikteki sarp bir kayalıkta iki kaya mezarı bulunmaktadır (Res. 2, 10-13)⁴². Bunlardan ilki Lykia tipi kaya mezarıdır. 1 km. batısındaki ikincisi ise, montaj cepheli yalın bir mezardır. Bunların Hasanpaşa Höyüğü ile olan ilişkilerine aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir.

Hasan Paşa Deliktaş Kaya Mezarı:

Ahşap mimari öykünmesi cephesiyle, Lykia tipi kaya mezarları olarak adlandırabileceğimiz kaya mezarıdır⁴³ (Res. 10-13). Mezarının cephesi, ahşap bir Lykia yapısından yansıtılmıştır (Res. 10-13). Lykia ahşap geçme tekniği kullanılan köşelerdeki çıkıntılardan anlaşılan düz dam, birbirine geçme üç kademeli düz tavan tablası ile oluşturulmuştur. Düz damın altında 26 tanesi sayılabilen yuvarlak kiriş uçlarının altında iki kenarda dışa doğru kıvrılan tavan kirişi görülür. Tavan kirişi ile yapının dört köşesini sınırlandıran köşe dikmeleri arasında sadece sol köşede izlenen sağda ise tahrip olmuş dışarıya doğru bir dikdörtgen olarak çıkan yastık hatlı vardır. Tavan kirişinden sonra ince düz bir hatlı görülüyor olsa da, hemen altında yer alması gereken kapı ve kaset tamamıyla tahrip olmuştur. Mezarın ortasında sol kenarda izlenen köşe dikmelerinin ortasından cepheye doğru dikdörtgen bir şekilde çıkan kat kirişi ve yanlarda izlenen kat girişinin üzerine yerleştirilen ikinci kat döşeme girişleri görülür. Mezarın köşe dikmelerinin arasında kalan cephe tamamen tahrip edilmiştir. Ancak iki katlı Lykia kaya mezarlarında görülen üstte kasetler ve altta kapı ve kasetten oluşan cephe mimarisi izlenmez. Bunun yerine Kabalis Bölgesi'ndeki tüm Lykia tipi kaya mezarlarında görülen bir mimariyle tek katlı, bir kapı ve bir kasetten oluşmuştur. Kapının hangi taraf olduğuna dair iz ise, içeride kapı sürgüsüne ait yuvanın mezar odasının tavanı boyunca devam eden sürgü kanalından anlaşılmaktadır. Buna göre kapı doğudadır. Alt kesimde, tahribattan kurtulabilen tek kısım, kıvrık uçlu eşik girişidir.

Mezar odası, batı duvarı 2.38 m. doğu duvarı 2.30 m., güneydeki kısa duvar ise 2. 10m.'lik ölçüleriyle tam bir dikdörtgen plan sergilemez (Res. 11, 13). Mezar odasının kısa güney duvarı

³⁷ Özsait 2006 a 98; Özsait 2006 b, 469.

³⁸ Özsait 2006 a 98; Özsait 2006 b, 469; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

³⁹ Dökü - Baytak 2015 (baskıda)

⁴⁰ age.

⁴¹ age.

⁴² Özsait 2006a, 97; Özsait 2006b, 471; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

⁴³ Mezar tanımlamasında O. Tıbikoğlu'nun hazırladığı Myra Kaya mezarlarını konu edinen doktora tezinden faydalanılmıştır.

ve uzun doğu duvarına yerleştirilen "L" biçimli iki kline izlenir. Klinelerin yan cephelerinde ise içe giren dikdörtgen profil ile üstte, kline çerçevesi bulunur. Mezar odasının en ilginç özelliği ise çatısının Lykia kaya mezarlarında görmeye alıştığımız düz dam yerine hafif bombeli de olsa üçgen alınlıklı, kırma çatı yapılmaya çalışılmasıdır. Böylece ilk defa düz damlı cephesine karşın, içeride yani mezar odasında beşik çatılı bir Lykia kaya mezar mimarisine tanıklık ederiz (Res. 11, 13).

Hasanpaşa Deliktaş Kaya Mezarının, Kabalis Bölgesi örnekleriyle Değerlendirilmesi:

Kabalis Bölgesi'nin güneyi boyunca rastlanan Lykia tipi kaya mezarları Burdur, Çavdır İlçesi Kozağacı Anbarcık kaya mezarları⁴⁴, yine Çavdır İlçesi, Karaköy Killik mevki Lykia kaya mezarları⁴⁵, Burdur Söğüt kaya mezarı⁴⁶, Burdur Kozağacı kaya mezarı⁴⁷, Burdur Uylupınar Gavurdamı kaya mezarları (Res. 14)⁴⁸ cephelerindeki mimarileri ayrıntıları ile Lykia kaya mezar geleneğini yansıtmaktadır. Aynı bölgede tespit edilen diğer bir kaya mezarı da, Çavdır İlçesi Kozağacı Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu mezarda görülen mertek ve mahyaların belirgin bir şekilde işlendiği, kırma çatı ve üçgen alınlığın altında, yoğun tahrip olmuşluğuna karşın Lykia kaya mezarlarında görülen iki kasetli mimari tasarımıyla, Seyer'e göre bir Lykia kaya mezarıdır ve M.Ö. 4. yy.'a tarihlenmiştir⁴⁹.

Kabalis Bölgesi'nde sayıları az olsa da, tespit edilen Lykia kaya mezarları, M.Ö. 4. yy.'la birlikte bölgenin güneyinin yani Milyas'la olan sınırının Lykia kültürü etkisinde kaldığını göstermesi açısından önemlidir.

Hasanpaşa Deliktaş kaya mezarının yeri ve tarihine dair değerlendirme yapılabilmesi için ilk olarak Kabalis Bölgesi kaya mezarlarının cephe ve mezar odası mimarisine bakmak ve Lykia Bölgesi kaya mezarlarıyla karşılaştırmak gereklidir. Bunun için bölgedeki Lykia kaya mezarlarında görülen ortak özellikleri tanımlamak yerinde olacaktır. Killik Kaya Mezarı, Söğüt kaya mezarı, Karaköy Killik kaya mezarları, Kozağacı kaya mezarı, Anbarcık kaya mezarı, Yazır Çirçiller/Pirenli kaya mezarları (Res. 15) cephelerinde, üç tabladan oluşan düz damın altında görülen yuvarlak kirişler, yanlarda aşıklarla sınırlandırılmaktadır. Bu kirişlerin altında ise beklenen kıvrık uçlu tavan kirişi yerine düz bir kiriş görülmektedir. İki yandaki köşe dikmelerinde başka hiçbir mimari ayrıntı görülmez. Köşe dikmeleri altta yanlarda kıvrılan eşik kirişi yerine düz bir eşik kirişi ile sonlanırlar. Cephenin merkezinde ise Lykia kaya mezarlarında yaygın görülen tek katlı ve tek kapılı yapı izlenir. Yukarıda bahsedilen mezarlardaki oldukça sade ve şematik bu anlatımlarına karşın, Uylupınar Gavurdamı kaya mezarının (Res. 14) mimari detayları bölgede görülen Lykia tipli kaya mezarının en görkemlisi olduğunu ilk bakışta anlatmaktadır. Bu mezar, bir ön oda ve arkadaki mezar odasından oluşmaktadır. Önde, Hasanpaşa Deliktaş kaya mezarında görülen tüm ayrıntılar mimari olarak izlenmektedir. Arkada mezar odasına girişte yer alan cephede ise bir kapı ve bir kaset izlenir. Dolayısıyla Hasanpaşa Deliktaş kaya mezarı tüm cephe mimari ayrıntıları yanında, bir kapı ve bir kasetten oluşan cephesiyle Uylupınar Gavurdamı kaya mezarına benzerken, sadece ön odası olmamasıyla ve daha küçük ölçüleriyle ayrılır. Kabalis Bölgesi'nde görülen Lykia tipi kaya mezarlarının tümü tek katlıdır. Uylupınar Gavurdamı kaya mezarı ve Hasanpaşa Deliktaş kaya mezarlarında yanlardaki kat

⁴⁴ Corsten 2005, 27; Gay - Corsten 2006, 51 vd., Lev. 11-15; Özsait 2007a, 307 vd., Lev. 4.

⁴⁵ Özsait 2007b, 109 vd., Lev. 2.

⁴⁶ Gay - Corsten 2006, 49 vd., Lev. 6-10.

⁴⁷ Gay - Corsten 2006, 53 vd., Lev. 16-19.

⁴⁸ Dörtlük 1985, 11, Res. 9, Lev. 6-8; Gay - Corsten 2006, 47 vd., Lev. 2-5.

⁴⁹ Seyer 2007, 715-721, Lev. 1-6.

kirişleri kabartma olarak verilmiş olsa da, beklenen ikinci kat ve bu kata ait üst kat kasetleri işlenmemiş, cephe tek katlı ve iki kasetli olarak düzenlenmiştir. Hasanpaşa Deliktaş kaya mezarının, mezar odası planlarına bakıldığında, kline sayıları ve yerleştirilmeleri dışında en önemli fark mezar odası çatısının bir kırma çatı halinde düzenlenmiş olmasıdır.

Yukarıda anlatılan kaya mezarları arasında görülen hem cephe hem de planda benzerliklere ve farklılıklara dayanarak, Hasanpaşa Deliktaş kaya mezarının, Uylupınar Gavurdanı kaya mezarı ile mimaride benzerliği (Res. 14), tarihlemeye de iki mezarı yakınlaştırmalıdır. Buna karşın, bölgede görülen Killik kaya mezarı, Söğüt kaya mezarı, Karaköy Killik kaya mezarları, Kozagacı kaya mezarı, Ambarcık kaya mezarı, Yazır Çirçiller/Pirenli kaya mezarlarının (Res. 15) cephelerinde izlenen şematik anlatımla yukarıda değinilen her iki mezardan uzak bir mimari anlatım sergilerler.

Bütün bu detaylarla, Lykia kaya mezarları üzerine yapılan tipolojik çalışmalar yanında yazıtlar ve kabartmalarla desteklenen⁵⁰ tarih olarak gösterilen M.Ö. 4. yy. ilk yarısı, bu bölge içinde geçerli midir? Ayrıca özellikle cephe mimarisinde görülen ana formdan uzaklaşan şematik ve basit anlatım mezarların tarihlemesinde etken midir soruları, yanıt beklemektedir. Buna karşın, Kabalis Bölgesi'nde görülen bu mezarlarla, Lykia'da görülen mezarların ilişkileri siyasi tarih için önemli olduğu kadar, mimari ayrıntılarda görülen farklılıklarla sanat tarihi açısından dikkate değer olduğu görülmektedir.

Kabalis Bölgesi Tümülüsleri

Lydia tümülüs geleneği bölgede iki farklı mimariyle karşımıza çıkar. Bademli Üç tümülüsler⁵¹, Yuvalak tümülüsü⁵² (Res. 16a, b, c) ve henüz kazılmayan ancak kaçak kazı çukurundan görülebildiği kadarıyla Uylupınar Toprak Tepe⁵³ tümülüsleri, Sardis Bin Tepeler tümülüsleriyle mimari olarak benzerdir. Bu tümülüslerin, Lydia tümülüs mimarisi kökenli dromosların duvarları örme moloz taş ya da blok taş ile yapılmış, ya ahşap hatıllarla ya da taş bloklarla kapatılmıştır. Dromoslar taş bloklardan yapılmış bir mezar odasına açılır. Düz damlı ya da üçgen çatılı mezar odalarında görülen taş klinelerin varlığı da Lydia geleneğindedir⁵⁴. Ayrıca bu ve mezar odaları ahşap bir mimarinin öykünmesi olarak mimari hatıllar, boya ile gösterilmişlerdir. Mezar odalarının üzerine moloz taş ve toprak yığını ile kapatılırken, en tepede yine Phryg tümülüslerinde görülmeyen ancak Lydia tümülüslerinde gelenek halini alan mezar belirteci olarak bir Phallos'la sonlanır⁵⁵. Kabalis Bölgesinde tespit edilen bu tip tümülüsler, Sardis Bin Tepeler tümülüslerinde olduğu gibi göle doğru yönelmişlerdir. Ayrıca bu tümülüslerin kazıları sırasında ele geçen az sayıdaki seramik parçaları da yine bizi Lydia seramikleri ile bağlamaktadır.

Lydia-Pers Dönemi Kabalis Bölgesi'nde görülen ikinci tümülüs tipi ise, 1-30 m. çaplarında, yığması ve krepisi kuru moloz taş örgü ile oluşturulan tümülüslerdir. Krepis duvarı, Phryg tümülüs geleneğinde görülmezken, Lydia tümülüslerinin çoğunluğunda izlenir. Bölge tümülüslerinin mezarlar odası, kuru moloz taş örgü sandık mezar, kaya tekneleri ve ya büyük

⁵⁰ Kjeldsen - Zahle 1975, 312-355; Zahle 1979, 245-346; Borchhardt vd. 1988, 73-154; Mühlbauer 2007, 1 vd.; Seyer 2009, 51-82; Kuban 2012, 1 vd.

⁵¹ Ekinci 2007, 53-60.

⁵² Çankaya 2014, 246-256.

⁵³ Dökü 2013, 243, Res. 4; Dökü - Baytak 2013, 71-89; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

⁵⁴ Çankaya, 2014, 246- 256.

⁵⁵ Çankaya, 2014, 246-256.

örneklerde moloz örgü duvarlarla oluşturulmuştur. Tümülüsleri Phrygia ve Lydia tümülüslerinden ayıran en önemli örgesi ise üst yığmasıdır ve halkın bu mezarlara verdiği isme yakışır bir şekilde çağıl yani moloz taş yığmalardan oluşmuşlardır (Res. 17)⁵⁶. 1- 1.5 m. çaplarında görülen küçük tümülüslerse, Uylupınar kazılarında ele geçen örnekler gibi, daha çok kremasyon kaplarının gömüldüğü mezarlar olmalıdır⁵⁷. Bu taş yığma tümülüslerin üzeri de ilk tipte olduğu gibi bir phallos ile sonlandırılmıştır⁵⁸.

Taş yığma tümülüsler Uylupınar Şehertaşı yerleşimini bir hilal gibi çeviren yüksek olmayan tepeler boyunca Uylupınar Gölü'ne doğru yönelmiş olarak izlenmektedir⁵⁹. Aynı tip mezarların Balbura çevresinde⁶⁰ tespit etmiş olmaları bu mezar tipinin bölgenin güneyine Milyas'a doğru ilerlediğini göstermektedir. Milyas'da ise benzer taş yığma üst örtüye sahip tümülüslerden en bilinenleri Elmalı Bayındır tümülüsleridir. Bu tip tümülüs mimarisine şimdiye kadar Lydia Bölgesi kazı ve araştırmalarında rastlanmamış olması önemlidir. Dolayısıyla taş yığma tümülüsler bölgeye özgü bir mimari düzenleme olmalıdır. Ancak dikkati çeken Kabalis Bölgesi'nde, Lydia tipi olarak adlandırdığımız birinci tip tümülüsler ile ikinci tip olarak adlandırdığımız taş yığma tümülüslerin aynı dönem içerisinde görülüyor olmasıdır. İkinci tip taş yığma tümülüsler sayıca baskın ve özellikle ovalardan çok dağ veya tepelerde göle bakar şekilde yerleştirilmişlerdir.

Milyas Bölgesi'nde bu tür mezar mimarisinin en bilinen örnekleri Elmalı Bayındır Köyü'nde ortaya çıkarılmıştır⁶¹. Bayındır tümülüsleri Dörtlük⁶² ve Işık'a⁶³ göre M.Ö. 8. yy.'dan, M.Ö. 6. yy. başına kadar geniş bir zaman diliminde değerlendirilmişlerdir. Özellikle Bayındır D tümülüsü fildişi yontucuklarını Işık, M.Ö. 6. yy. başlarına tarihlemektedir⁶⁴. Bu mimari, taş yığma tümülüslerin Milyas'da özellikle Elmalı Söğle ve Geçmen köylerinde de Mellink tarafından tespit edilmiş olmaları ve Arkaik Dönem'e tarihlendirilmeleri ve Milyas'da sadece Bayındır tümülüsüyle sınırlı olmadıklarını göstermesi açısından önemlidir⁶⁵. Ayrıca Hüliden'in Lykia çalışmalarında taş yığma tümülüs geleneğinin Kuzey Lykia'da yine Arkaik Dönem içerisinde görüldüğünü belgelemiş olması⁶⁶ hem Kabalis hem de Milyas'da aynı dönem içine verilmeleri her iki bölge ve halkın kültürel ilişkilerini anlatır niteliktedir.

Bütün bu ilişkilerin yanı sıra, Kızılbel⁶⁷ ve Karaburun⁶⁸ tümülüslerinde görülen hem mimaride hem mezar odasının bezemelerinde izlenen Lydia etkisi⁶⁹ Pers hakimiyet dönemi içerisinde de, Lydia'lı kültür örgelerinin aynı Kabalis Bölgesi'nde olduğu gibi bu bölgede de devam ettiğini göstermiş olmalıdır. Bu tip mezar geleneğinin hem mimari hem de dönemsel

⁵⁶ Dökü 2012b, 239-249; Dökü - Baytak 2013, 71- 89; Dökü 2014, 230-236.

⁵⁷ Aynı döneme ait olan ve tümülüs olmasa da Lydia geleneğinde yuvarlak taş örgü sandık mezarlar içerisinde kremasyon kaplarıyla birlikte bulunmuştur. Dörtlük 1985, 9-13.

⁵⁸ Dökü - Baytak 2013, 79, Res.8.

⁵⁹ Dökü 2012b, 239-249; Dökü - Baytak 2013, 71-89; Dökü - Baytak 2015 (baskıda).

⁶⁰ Coulton 2012, 427-452.

⁶¹ Dörtlük 1988, 174-197.

⁶² Dörtlük 1988, 174-197.

⁶³ Işık 2000, 1-73.

⁶⁴ Işık 2000, 1-73.

⁶⁵ Mellink 1972, 261.

⁶⁶ Hüliden 2006, 263-280.

⁶⁷ Mellink 1973, 293-307; Mellink 1974, 349-355; Mellink 1975, 351-35; Mellink 1976, 377-384; Mellink 1983, 171-175.

⁶⁸ Mellink 1973, 293-307; Mellink 1974, 349-355; Mellink 1975, 351-35; Mellink 1976, 377-384; Mellink 1983, 171-175.

⁶⁹ Mellink 1973, 293-30; Mellink 1974, 349-355; Mellink 1975, 351-35; Mellink 1976, 377-384; Mellink 1983, 171-175.

benzerlikleriyle her iki bölgede de görülmesi, arkeolojik olarak kültürel ilişkinin rahatlıkla kurulabileceği yönündedir. Ayrıca daha geç bir dönemden olsalar da Lydia etkisinin Karaburun ve Kızılbel tümülüslerinde, Kabalis Bölgesi'nde görülen birinci tip olarak vurguladığımız Lydia tümülüs geleneğinin devamı olan, Karamanlı Bademli ve Yuvalak tümülüsleri ile olan mimari benzerlikleri bu savı destekler.

Kabalis Bölgesi Kaya Mezarları

Kabalis Bölgesi'nde Lydia sonrasında nasıl bir kültürel şekillenme içine girdiğini yine, bölgenin güneyinde, yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiş olan yoğun kaya mezarları değerlendirilmelidir. Bölgede bulunan kaya mezarlarını anlamlandırabilmek için, Pisidia Bölgesi kaya mezar mimarisi geleneğinin varlığının ve Anadolu kaya mezar gelenekleri ve kültürel etkileşim sürecinde, bulunan mezarların yerine kısaca değerlendirilmesi gereklidir. Bu güne kadar Çevik'in Etenna Roma Dönemi kaya mezarları ışığında özellikle Pamphylia, Lykia ve Pisidia kaya mezarlarının karşılaştırmalı ve etkileşim kapsamında değerlendirdiği yayını⁷⁰, Gay ve Corsten'in Kabalis Bölgesi'nde bulunduğu Lykia tipi kaya mezarlar araştırması⁷¹, Seyer'in Bubon Alacain kaya mezarı yayını⁷², bu satırlarının yazarının Eurymedon Vadisi Asarbaşı Gavurevi kaya mezarı çalışması⁷³, Kahya'nın Düver - Yarım Ada kaya mezarı yayını⁷⁴ ve Hüliden'in Burdur İli, Alan Köy kaya mezarı araştırmaları⁷⁵ yapılmıştır. Böylece kaya mezarlarının farklı dönemlerdeki çeşitliliği arkeolojik olarak bölge sınırlarının çizilebilmesini sağlayacak en güçlü veridir.

Pisidia Bölgesi, güneyde Pamphylia, güneybatıda Lykia, kuzeyde Phrygia, batıda Karia, doğuda Isauria ve Kilikia gibi zengin kültürlerin çevrelediği konumu ile oldukça önemli bir coğrafyada yer alır. Dolayısıyla Phrygia, Lykia, Karia, Isauria ve Kilikia bölgelerinde mimarileri ile kısmen ayırt edilebilen kaya mezar geleneklerinin Pisidia kaya mezarlarını etkileyip etkilemediği; eğer etki varsa bunun hangi boyutlarda mezarlara yansıdığı veya bu bölgenin kendine ait bir kaya mezar geleneğinin olup olmadığı sorusu önemlidir. Bu soruya Çevik doğru bir tespitle *Klasik dönemden itibaren kendine özgü mimari cephesiyle karşımıza çıkan Lykia kaya mezar geleneğinin baskın ve yoğunluğuna karşın, komşu bölgeler olan Pamphylia ve Pisidia'da herhangi bir kaya mezar mimari geleneğinin oluşmadığını vurgular. Bunun nedeninin de, ne kaya eksikliği ne de güçlü egemen eksikliği olmadığını, esasında bu yokluğun gelenekteki yokluğa bağlı olduğunu ve iç içe iki toplum ve coğrafya olmasına rağmen Likya kaya mezar geleneğinin Pamphylia'ya yansımamış olması etkileşimin beklendiği kadar kolay olmadığını göstermektedir* der⁷⁶.

Pisidia Bölgesi'nde özellikle Kabalis'de yoğunlaşan kaya mezarlarına bakıldığında, komşuları olan Karia, Lykia ve Phrygia bölgelerinde olduğu gibi kendilerine ait mimarilerle ortaya çıkan kaya mezar geleneğinin olmadığı, daha çok bütün bu kültürlerin kesişme noktasındaki konumuyla, etki aldığı ve zaman zaman siyasi ya da kültürel olarak dahil olduğu kültür bölgelerinin kaya mezar mimarileri ile karşımıza çıkmaktadır. Gay ve Corsten uzun yıllardır süren Burdur İli yüzey araştırmaları sırasında tespit ettiği altı adet, M.Ö. 4. yy.'a tarihlenen

⁷⁰ Çevik 2003a, 97-116.

⁷¹ Gay - Corsten 2006, 47-60.

⁷² Seyer 2008, 129 vd., Lev. 10, Res. 33-39.

⁷³ Dökü 2011, 127-158.

⁷⁴ Kahya 2012b, 13-32.

⁷⁵ Hüliden 2012, 371-382.

⁷⁶ Çevik 2003a, 97-116, Çevik 2003b, 213-258.

Lykia tipi kaya mezarları bu durumun en güzel örnekleridir (Res. 18)⁷⁷. Söz konusu bilimciler bu mezarları örnek göstererek Milyas ve dolayısıyla Lykia kültür bölgesinin Kabalis içlerine kadar uzandığını söylemişlerdir. Hatta bir tarihsel altyapı olarak bahsi geçen yayılımın özellikle Perikles dönemi içerisinde olduğunu belirtmişlerdir⁷⁸.

Kabalis Bölgesi'nin Lykia ve Karia bölgelerine sınırı olan Bubon'da yer alan Alacain kaya mezarı farklı ve görkemli tasarımı ile dikkat çekicidir (Res. 19). Mezar üçgen alınlığı, önde iki İon başlıklı sütunla oluşturulan ön alanlı in antis tasarımı ve arkada bir mezar odasından oluşan planı yanında, çevresinin ana kayadan ayırmaya ve soyutlamaya çalışılması ile Karia kaya mezar mimarisi geleneğinden etkilenmiş tekil bir örnek olması açısından önemlidir⁷⁹. Dolayısıyla konumuz olan Manca Deliktaş kaya mezarı ile birbirini gören konumuyla Hasanpaşa Deliktaş kaya mezarlarının kimliğini tespit etmek ve Kabalis Bölgesi siyasi tarihi içerisinde anlamlandırmak gerekliliği doğmuştur.

Sonuç olarak dilbilimsel veriler ve arkeolojik buluntuların gösterdiği, Kabalis ve Milyas'ın özellikle Lydia Dönemi ile başlayan ve Pers egemenlik dönemi içerisinde yine Lydia etkili kültürle devam eden ilişkileri tümülüs mezarlarla anlaşılmıştır. Klasik Dönem'de ise, kaya mezarlarıyla belgelendiği gibi Lykia kültürünün, Kabalis Bölgesi'nin güneyine kadar gelmiş olduğu açıktır. Bu ilişkiyi gösteren en önemli arkeolojik veriler, Kabalis ve Milyas'da tespit edilen sayıca şaşırtıcı derecede çok olan Lydia tipi tümülüsler yanında, taş yığma tümülüsler ve Klasik Dönem'de de Kabalis'in güneyini bir kuşak gibi saran ve sayıları ona varan Lykia tipi kaya mezarlarıdır.

Kabalis Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri

Kabalis Bölgesi'nde son yıllarda yapılan çalışmaların sayısı artmış ve bölgede Kalkolitik Dönem ile başlayan yerleşim süreçleri günümüze kadar izlenebilen arkeolojik sonuçları gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu bilimsel sonuçlardan öne çıkan ise, bölgede özellikle Uylupınar kurtarma kazılarında açığa çıkarılan taş örgü sandık mezarları yanında kontekst buluntusu olarak M.Ö. 7-6. yy. seramiklerinin ele geçmesi; alanın Lydia kültür bölgesi ile olan bağını kuran ilk çalışmadır⁸⁰. Ardından yine Uylupınar yerleşimi çevresindeki elli kadar taş yığma tümülüs⁸¹ yanında Yuvalak ve Bademli Lydia tipi tümülüsleri, hem mimarisi hem de içlerinden ele geçen seramik buluntularıyla bölgedeki Lydia izlerine dair verileri güçlendirmiştir⁸². Tarafımızdan tespit edilen, taş yığma tümülüs sayısının 129'a ulaşması yanında kaçak kazılarla tamamı tahrip edilmiş olsa da içlerinden çıkan seramik parçaları yine M.Ö. 7. yy. sonu ile M.Ö. 6. yy. sonuna verilen tarih aralığını dikkat çekicidir (Res. 17)⁸³. Milyas'da ise Dörtlük, Elmalı Bayındır tümülüsleri kazılarında aynı mimari anlayışı belgelemiştir⁸⁴. Hülden ise Kuzey Lykia'da bu tip tümülüslerin Arkaik Dönem içinde kullanılan bir gömme geleneği olduğunu belirtir⁸⁵. Ayrıca bu tip taş yığma tümülüsleri Balbura yüzey araştırmaları sırasında Coulton'un da herhangi bir tarih vermese de

⁷⁷ Gay - Corsten 2006, 47-60.

⁷⁸ Gay - Corsten 2006, 47-60.

⁷⁹ Seyer 2008, 129 vd., Lev. 10, Res. 33-39.

⁸⁰ Dörtlük 1985, 9-13.

⁸¹ Corsten - Hülden 2012a, 174.

⁸² Ekinci 2007, 53-60; Çankaya 2014, 246-256.

⁸³ Dökü 2013, 243, Res. 4; Dökü - Baytak 2013, 71-89; Kaşka 2014, 285-293.

⁸⁴ Dörtlük 1988, 174-197.

⁸⁵ Hülden 2006, 263-280.

tespit etmiş olması⁸⁶ Milyas ve Kabalis bölgelerinin M.Ö. 7. yy. sonundan 6. yy. sonuna dek olan kültürel ilişkiyi ortaya koyar⁸⁷.

Kabalis ve Milyas Bölgeleri arasında ölü gömme gelenekleri açısından görülen M.Ö. 7. yy. sonundan - 5. yy. başlarına kadar izlenen ilişki, özellikle Klasik Dönem içerisinde devam edip etmediğine dair soru yine arkeolojik çalışmalarla cevabını bulur. M.Ö. 5. yy. ve sonrasında, Lykia Bölgesi Klasik Dönemi'ne damgasını vuran, Lykia kaya mezarlarının Kabalis Bölgesi'nin güneyinde bir kuşak oluştururcasına konuşlanmaları (Res. 18)⁸⁸, ilişkinin Klasik Dönemi kapsadığını anlatması açısından önemlidir.

Değerlendirme ve Sonuç

Yukarıda ayrıntılı olarak bahsedilen Kabalis Bölgesi Lydia-Pers Dönemi yerleşimleri ve bu yerleşimlerle bağlantılı kaya mezarları ve taş yığma tümülüsler, bölgeyi biraz daha anlamlandırabilmemiz için önemli veriler sunmuştur. İlk olarak Manca Höyük, Hasanpaşa Höyük ve Tavşancıl yamaç yerleşimlerinde, İlk Tunç Çağ seramikleri yoğun olarak tespit edilmiştir. Ancak Orta - Geç Tunç Çağı'na dair eserlerle karşılaşılmamıştır. Benzer bir şekilde Erken Demir Çağına dair izler de yoktur. Yerleşimlerde izlenen en yoğun buluntu grubunu ise M.Ö. 6. yy. seramikleri oluşturur. Buna karşın Klasik ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen seramik veya başka bir arkeolojik veri henüz tespit edilememiştir. Yerleşimlerde, Roma seramiğinin oldukça yoğun görülüyor olması, birbirilerine komşu olan bu höyük ve yamaç yerleşimlerinde aynı kültür katmanlarının varlığı yanında, kesintiye uğrayan dönemlerinin de benzer olması dikkat çekicidir. Ayrıca yerleşimlerde izlenen seramik buluntu repertuarının Uylupınar ve Düver yerleşimleri ile benzer karakteri, bölgedeki kültür birlikteliğini göstermesi açısından önemlidir.

Bölge, yukarıda ayrıntılı olarak değinilen daha önceki araştırmacılar tarafından, Phryg kültür coğrafyası içinde düşünülmüştür. Ancak, yaptığımız yüzey araştırmaları sırasında bu dönemi temsil eden az sayıdaki seramik dışında arkeolojik verinin olmayışı önemli sonuçlardandır. Kabalis Bölgesi Düver pişmiş toprak kaplama levhaları ile, Milyas Bölgesi'nde bulunan Bayındır tümülüsleri ve buluntuları, Phrygia ile bağlantı kurulan iki ana merkezdir. Buna karşın, Düver pişmiş toprak kaplama levhaları, Kahya'nın son yaptığı çalışmalarla M.Ö. 6. yy. içinde değerlendirilerek Lydia kaplama levhalarıyla bağlantıları tespit edilmiştir. Ayrıca Milyas'da bulunan, Elmalı Bayındır tümülüslerinden D tümülüsünde görülen ahşap mezar odası, dromosunun olmayışı ve mezar buluntusu olarak izlenen Phryg metal kapları, fibulalar ve fildişi yontucuklarla Phryg tümülüsleri ile bağlantılı olarak M.Ö. 8. yy. ve sonrasına tarihlenmiştir. Buna karşın Bayındır tümülüslerinin üst örtüleri çağıl yani taş yığmadır ve böyle bir üst örtü Phrygia tümülüsleri arasında görülmez. Ayrıca dromosu ve kapısı olmayan bu mezarlar tek kullanımlık olmalıdır. Dolayısıyla mezarlar, en geç mezar hediyesine göre tarihlenmelidir. Özellikle Elmalı D tümülüsü buluntuları arasında yer alan fildişi yontucuklarını Işık, biçem olarak M.Ö. 7. yy. sonu ve 6. yy. başına tarihlemiş olması dikkat edilmesi gereken bir veridir. Bunların yanında hem Kabalis Bölgesi'nde hem de Milyas'da Phrygler ile bağlantılı başka bir arkeolojik veri tespit edilememiştir. Yüzey araştırmaları sırasında Phryg seramiği olarak anlamlandırılan seramiklerin sayısı, M.Ö. 7. yy. sonundan M.Ö. 6. yy. sonuna kadar yoğun olarak görülen seramiklere oranla oldukça azdır. Dolayısıyla sadece Elmalı Bayındır'da tespit edilen 16 tümülüsten kazısı

⁸⁶ Coulton 2012, 427-452.

⁸⁷ Dökü - Baytak 2015 (baskıda)

⁸⁸ Gay - Corsten 2006, 47-60.

yapılan D tümülüsü ahşap mezar odası yanında metal eserleri ile bu mezarların Phryg tümülüs geleneğinin içinde değerlendirilerek, bölgenin M.Ö. 8. yy.'da Phryg etkisinde olduğunu göstermesi adına yeterli bir veri midir?

Kabalis Bölgesi'nde kurtarma kazıları ve yüzey araştırmalarıyla iki tip tümülüs mimarisi izlenmiştir. Her iki tip tümülüs, mezar mimarileri ve yapı malzemesiyle Phryg tümülüslerinden ayrılır. Birinci tip olarak, Lydia tümülüslerinin benzerleridir. İkinci tip ise taş yığma tümülüslerdir. Ancak şaşırtıcı olan bölgede, Lydia-Pers Dönemi içinde, her iki tip tümülüsün birlikte hatta, Uylupınar Topraktepe örneğinde olduğu gibi aynı alanda kullanılmış olduklarıdır. Bu mezarlar her ne kadar kaçak kazılarla tahrip edilmiş olsalar da, kaçak kazı çukurlarında ve çevrelerinde bulunan seramikler mezarların M.Ö. 7. yy. sonundan M.Ö. 6. yy. sonuna kadar kullanıldığını göstermişlerdir.

Kabalis Bölgesi'nde en az rastlanan mezar tipi ise kaya mezarlarıdır. Bu mezarlardan en yaygın bölge geneline yayılmış halde görülen basit Roma Dönemi kaya mezarlarıdır. Ancak konumuz olan Manca ve Hasanpaşa kaya mezarları gibi özel ve kültürel kimliğini mimarisi ile vurgulayan kaya mezarları bölgenin Milyas ile sınırı olan güneyinde tespit edilen Lykia tipi kaya mezarlarıdır. M.Ö. 4. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen bu kaya mezarlarının varlığına karşın, Kabalis Bölgesi'nin Klasik Dönemi'ne ışık tutabilecek seramik, plastik eser ve ya küçük buluntunun olmayışı önemli bir sorundur. Buna karşın Lykialıların, mezar mimarlığı Milyas'ı aşmış Kabalis Bölgesi'ne gelmiş görünmektedir.

Bölgede çok izlenmese de tekil örnekler olarak karşımıza çıkan Manca, Düver ve Hoyran kaya mezarlarıdır. Düver kaya mezarı, Kahya tarafından M.Ö. 6. yy.'a tarihlenir. Buna karşın Hoyran kaya mezarı ise Fiedler ve Taşlıalan tarafından M.Ö. 8. yy.'a tarihlenmiş ve bir Phryg kaya mezarı olarak adlandırılmıştır. Ancak, bu tip mezarlar Phrygia'da bile Haspels'in 2. tip kaya mezarları arasına girmekte olup tarihi M.Ö. 6. yy.'dan önceye verilmemektedir. Dolayısıyla Manca Deliktaş kaya mezarı da yukarıda ayrıntılı olarak tartışıldığı üzere hem cephe mimarisi hem de yakınında yer alan Manca Höyük ve Manca taş yığma tümülüsünün verdiği tarihle koşut olarak M.Ö. 6. yy. içerisinde olmalıdır.

Tüm bu veriler, Herodotos'un aktarımlarıyla tanıdığımız Lydia kökenli Kaballerin bölgeye geldiği ve sonrasında Strabon'un Kibyra kentinin erken yerleşimini tanımlarken Kibyralıların Lydia soylu olduğunu ve bölgede halen Lydce'nin konuşulan diller arasında yer aldığını bildiren anlatımlarla örtüşür. Lydia-Pers Dönemi'nde Milyas'la olan bağlantılarını, Elmalı Bayındır, Geçmen, Söğle ve Korkuteli Karabayır taş yığma tümülüsleri ile gösterirken, Klasik Dönem'de Hasanpaşa kaya mezarı gibi Kabalis Bölgesi'nde tespit edilen Lykia tipi kaya mezarları da Lykia ile olan ilişkilere dair iz vermektedir.

Kısaltmalar ve Kaynakça

Antik Kaynaklar

- Herodotos Herodotos, Herodot Tarihi. M. Ökmen (çev.) (1991).
 Strabon Strabon, Geographika. A. Pekman (çev.) (2000).
 Arrian Arrian, İskender'in Seferleri. M. Mete (çev.) (2005).

Modern Kaynaklar

- Borchhardt vd. 1988 J. Borchhardt v.d., "Die Felsgräber des Tebursseli und des Pizzi in der Nekropole II von Limyra", *ÖJh* 58, 1988, 73-154.
 Borchhardt vd. 1988 J. Borchhardt v.d., "Die Felsgräber des Tebursseli und des Pizzi in der Nekropole II von Limyra", *ÖJh* 58, 1988, 73-154.
 Butler 1922 H. C. Butler, Sardis Vol. I. The Excavations Part 1: 1910-1914 (1922).
 Coulton 2012 J. J. Coulton, Balboursa survey: detailed studies and catalogues (2012).
 Corsten 2005 Th. Corsten, "Kibyrtis in Antiquity", *Anatolian Archaeology* 11, 2005, 27-28.
 Cortsten – Hülden 2011 Th. Corsten – O. Hülden, "Kibyrtis Araştırmaları 2010", *Anmed* 9, 2011, 180-183.
 Corsten – Hülden 2012a Th. Corsten – O. Hülden, "Kibyrtis Araştırmaları" *Adalya* 10, 174-177.
 Corsten – Hülden 2012b Th. Corsten – O. Hülden, "Zwischen den Kulturen, Feldforschungen in den Kibyrtis, Vorbericht zu den Kampagnen 2008-2011", *IstMitt* 62, 2012, 7-115.
 Çankaya 2014 A. Çankaya, "Bademli-Yuvalak Tümülüsleri Işığında Pisidia Bölgesi'nin Hellenistik Dönem Öncesi Mezar Mimarisi", Bk.: B. Hümmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (ed.), *Pisidia Sempozyumu- Pisidia Araştırmaları I* (2014) 246-256.
 Çevik 2003a N. Çevik, "New rock-cut tombs at Etenna and the rock cut tomb tradition in Southern Anatolia", *AnatSt* 53, 2003, 97-116.
 Çevik 2003b N. Çevik, "Anadolu'daki Kaya Mimarlığı Örneklerinin Karşılaştırılması ve Kültürler-arası Etkileşim Olgusunun yeniden İrdelenmesi", *Olba* VIII, 2003, 213-250.
 Dökü 2011 F. E. Dökü, "Eurymedon Vadisi Asarbaşı Yerleşimi Kaya Mezarı", *Olba* XIX, 2011, 127-158.
 Dökü 2013 F. E. Dökü, "Uylupınar Yerleşmesi (Erken Kibyrtis) ve Çevresi Yüzey Araştırması 2012", *Anmed* 11, 2013, 239-249.
 Dökü – Baytak 2013 F. Eray Dökü – İ. Baytak, "Uylupınar (Erken Kibyrtis) Yerleşimi Yüzey Araştırması", B. Hümmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (ed.), *Pisidia Sempozyumu - Pisidia Araştırmaları I* (2013) 71-89.
 Dökü 2014 F. Eray Dökü, "Uylupınar Yerleşmesi (Erken Kibyrtis) ve Çevresi Yüzey Araştırması 2013", *Anmed* 12, 230-236.
 Dökü – Baytak 2015 F. Eray Dökü – İ. Baytak, "Uylupınar Yerleşmesi (Erken Kibyrtis) ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", *Anmed* 13 (baskıda).
 Dörtlük 1985 K. Dörtlük, "Uylupınar Kazı Raporu", *TürkAD* 24.2, 1985, 9-13.
 Dörtlük 1988 K. Dörtlük, "Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı", *KST I* (1988) 171-174.
 Ekinci 2007 H. A. Ekinci, "Burdur İli, Karamanlı İlçesi, Üç Tümülüsler 2005 Yılı Kurtarma Kazısı", *Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu* 15 (2007) 53-60.

- Ekinci vd. 2007 H. A. Ekinci v.d., Kültür Envanteri Burdur İlçeler (2007).
- Fiedler – Taşlıalan 2002 G. Fiedler – M. Taşlıalan, “Un monument rupestre phrygien au bord du lac de Hoyran”, *Anatolia Antiqua* X, 2002, 97-112.
- Gay – Corsten 2006 K. A. Gay – Th. Corsten, “Lycian tombs in the Kibyrtis and the extent of Lycian culture”, *AnatSt* 56, 2006, 47-60.
- Hall 1986 A. S. Hall, “R.E.C.A.M. Notes and Studies No. 9: The Milyadeis and Their Territory”, *AnatSt* 36, 1986, 137-157.
- Hall – Milner 1998 A. S. Hall – N. P. Milner, *An Epigraphical Survey in the Kibyra - Olbasa Region conducted by A. S. Hall (1998)*.
- Haspels 1971 C. H. E. Haspels, *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments (1971)*.
- Hülnden 2006 O. Hülnden, “Chamber Tombs, Podium or Terrace Tombs, Tumuli Recently Discovered Grave Types Expand the Spectrum of Lycian Graves”, K. Dörtlük – B. Varkıvanç – T. Kahya v.d. (ed.) *III. Uluslararası Likya Sempozyumu Bildirileri (2006)* 263-280.
- Hülnden 2012 O. Hülnden, “Ein archaisches Felsgrab mit Löwenrelief nahe Alanköy”, *IstMitt* 62, 2012, 371-382.
- Işık 2000 F. Işık, *Die Statuetten vom Tumulus D bei Elmalı, Lykia V, 2000*.
- Kahya 2012a T. Kahya, “Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları 2011”, *Anmed* 10, 2012, 148-153.
- Kahya 2012b T. Kahya, “The Rock Tomb on the Düver Peninsula: An Early Example from Pisidia and Remarks on Cultural Interaction” *Adalya* 15, 2012, 13-32.
- Kahya 2012c T. Kahya, “Pisidia Arkaik Dönem Pişmiş Toprak Çatı Elemanları Üzerine Bazı Gözlemler”, Bk.: K. Dörtlük – T. Kahya – R. B. Seyhan – T. Ertekin (ed.), *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirileri (2012)* 177-194.
- Kaşka 2014 M. Kaşka, “Uylupınar Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Arkaik Dönem Seramikler”, B. Hümmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (ed.), *Pisidia Sempozyumu - Pisidia Araştırmaları I (2014)* 285-293.
- Kokkinia 2008 C. Kokkinia, *Boubon. The Inscription and Archaeological Remains, A Survey 2004-2006 (2008)*.
- Kuban 2012 Z. Kuban, *Die Nekropolen von Limyra. Bauhistorische Studien zur klassischen Epoche (2012)*.
- Kjeldsen – Zahle 1975 K. Kjeldsen – J. Zahle, “Lykische Gräber. Ein vorläufiger Bericht”, *AA* 90.3, 1975, 312-355.
- Mellink 1972 M. J. Mellink, “Excavations at Karatas-Semayük and Elmalı, Lycia, 1971”, *AJA* 76.2, 1972, 257- 269.
- Mellink 1973 M. J. Mellink – J. L. Angel, “Excavations at Karatas-Semayük and Elmalı, Lycia, 1972”, *AJA* 77.3, 1973, 293-307.
- Mellink 1974 M. J. Mellink, “Excavations at Karatas-Semayük and Elmalı, Lycia, 1973”, *AJA* 78.4, 1975, 349-355.
- Mellink 1975 M. J. Mellink, “Excavations at Karatas-Semayük and Elmalı, Lycia, 1974”, *AJA* 79.4, 1975, 351-359.
- Mellink 1976 M. J. Mellink, “Excavations at Karatas-Semayük and Elmalı, Lycia, 1975”, *AJA* 80.4, 1976, 377-384.
- Mellink 1983 M. J. Mellink, “Wall Paintings of West Anatolian Tombs Elements of a Tradition”, *KST* V (1983) 171-175.

- Mühlbauer 2007 L. Mühlbauer, Lykische Grabarchitektur (2007).
- Özsait 2006a M. Özsait, "Burdur İli 2005 Yılı Yüzey Araştırmaları", Anmed 4, 2006, 93-98.
- Özsait 2006b M. Özsait, "Burdur İli 2005 Yılı Yüzey Araştırmaları", AST 24, (2006) 463-478.
- Özsait 2007a M. Özsait, "2006 yılı Burdur ve Isparta İlleri Yüzey Araştırmaları", AST 25, 2007, 307-322.
- Özsait 2007b M. Özsait, "Burdur ve Isparta İlleri Yüzey Araştırmaları 2006", Anmed 5, 2007, 107-112.
- Özüdoğru 2014 Ş. Özüdoğru, "Kıbyra'dan Hellenistik Dönem'e Ait Yeni Veriler Üzerine Değerlendirmeler", Cedrus 2, 2014, 171-188.
- Stinson 2008 P. T. Stinson, "Lale Tepe: A Late Lydian Tumulus near Sardis 2. Architecture and Painting", N. D. Cahill (ed.), Love for Lydia. A Sardis Anniversary Volume Presented to Crawford H. Greenewalt, Jr. (2008) 25-48.
- Seyer 2007 M. Seyer, "Ein neu entdecktes Felskammergrab in der Kıbyratis", IstMitt 57, 2007, 715-721.
- Seyer 2008 M. Seyer, "Ibecik: Temple Tomb in Ionic Order", bk.: C. Kokkinia (ed.), Boubon The Inscription and Archaeological Remains, a Survey 2004-2006 (2008) 129-132.
- Seyer 2009 M. Seyer, "Zur Ausstattung der Kammern lykischer Felsgräber", IstMitt 59, 2009, 51-82.
- Zahle 1979 J. Zahle, "Lykische Felsgräber mit Reliefs aus dem 4. Jahrhundert v. Chr.", JdI 94, 1979, 245-346.

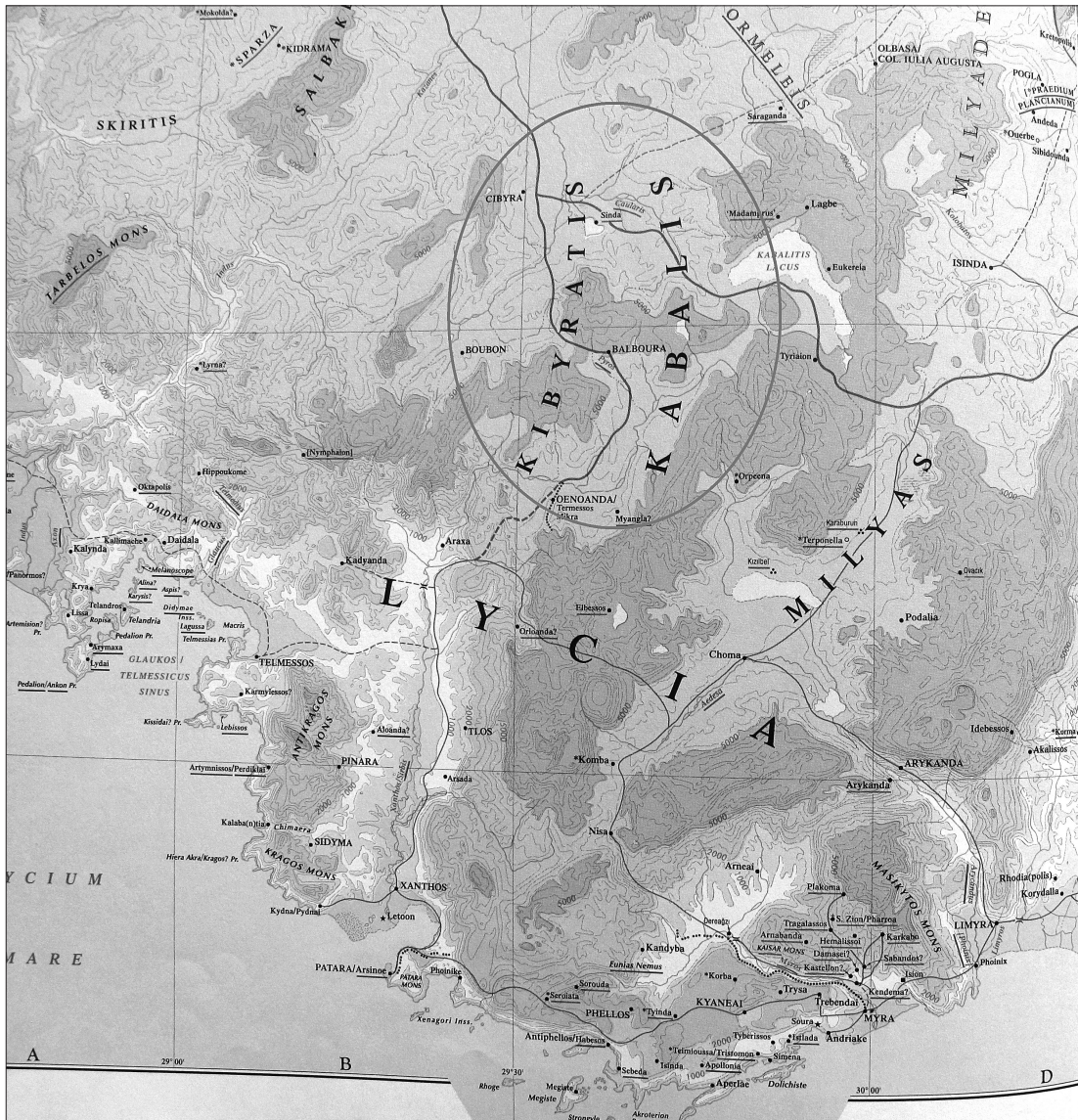
Abstract

Revaluation of Kabalis Burial Customs in the Light of New Findings in Manca and Hasanpaşa

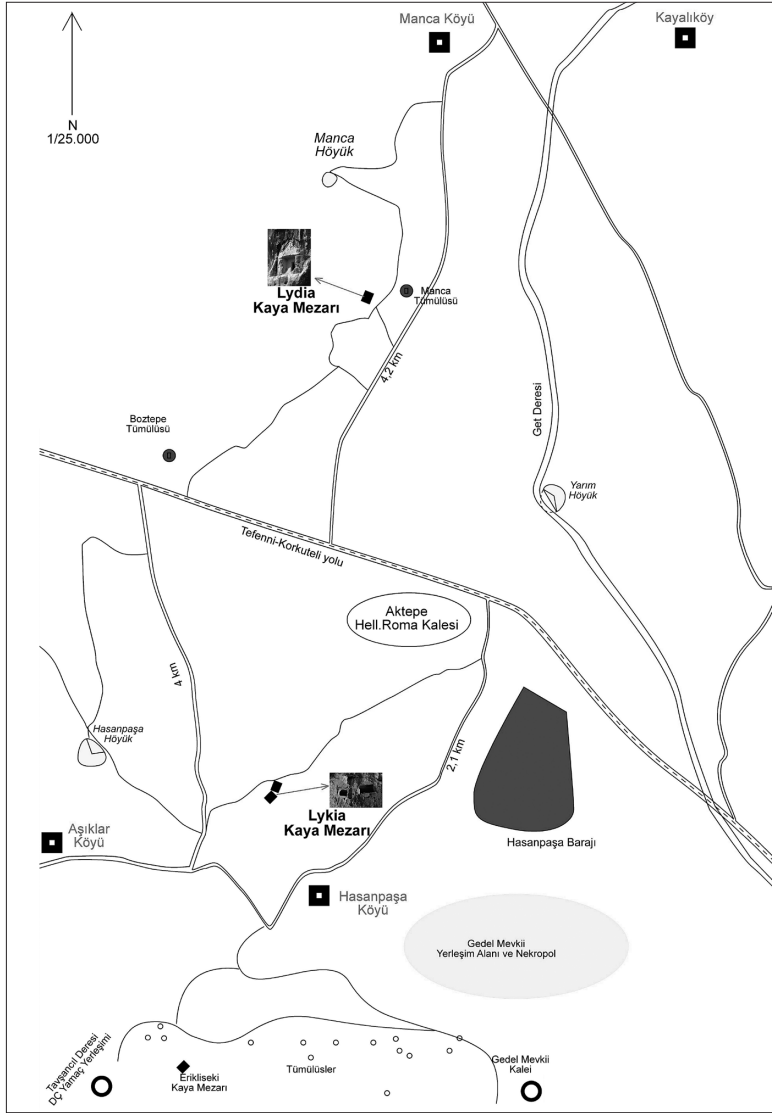
The region in north-west Pisidia bounded by Milyas and Lycia to the south, Caria to the west, and Phrygia to the north was known as Kabalis in the Iron Age but came to be called Kibyrtis in the Hellenistic and Roman periods as Kibyra gained in power.

Archaeological surveys have increased in the recent years and concentrated on the culture and archaeology of the Iron Age. The accounts of Herodotus and Strabo mention the Kabal peoples of Lydian origin who came to the region and built a dominant culture. Ancient accounts are verified with archaeological evidence collected especially from the Uylupınar (early Kibyra), Manca, Hasanpaşa and Tavşancıl settlements and höyüks. The Lydo-Persian burial tradition of tumuli of the Lydian type as well as tumuli built by piling up stones are seen only in Kabalis and Milyas, and attested widely together with archaeological data indicating their use in the 7th-5th centuries B.C.

Rock-cut tombs are another type of burial seen in the region. Among such rock tombs, the one called Manca Deliktaş is connected with Lydia while Hasanpaşa Deliktaş is a Lycian-type rock tomb. These provide us with invaluable information on the Iron Age of the region and connections with Milyas after the 5th century B.C. Furthermore, cultural strata interpreted with the pottery finds from the identified höyüks and settlements give significant answers to important queries when considered together with the local burial traditions.

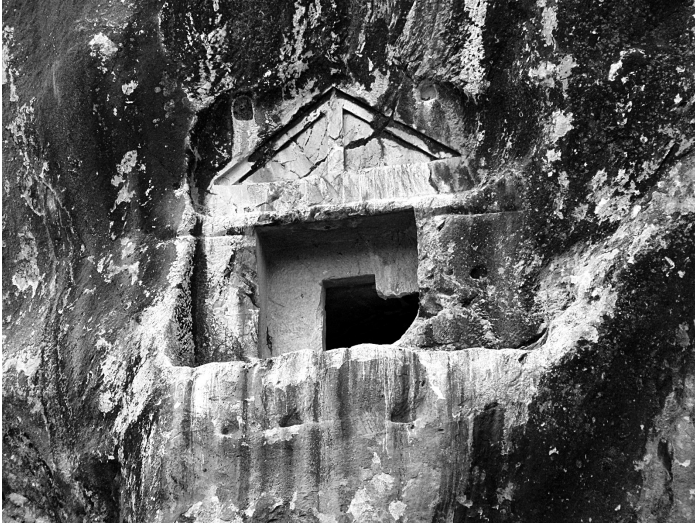
Res. 1 Kabalis, Kibyrtis, Milyas Bölgesi haritası (from R. J. Talbert (ed.), Barrington Atlas of the Greek and Roman World [2000] 65).

Res. 2
Manca Höyük -
Deliktaş kaya mezarı,
taş yığma tümülüs -
Hasanpaşa Höyük -
Deliktaş Lykia tipi kaya
mezarı - Tavşancıl
Yerleşimi ve taş yığma
tümülüsler

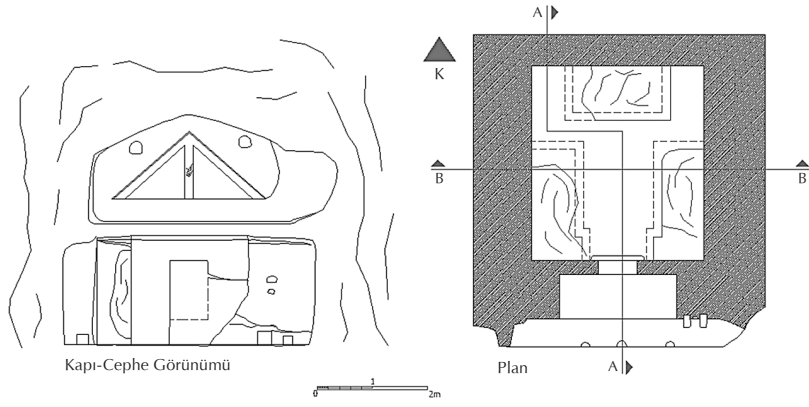
Res. 3
Manca Deliktaş taş
yığma tümülüs

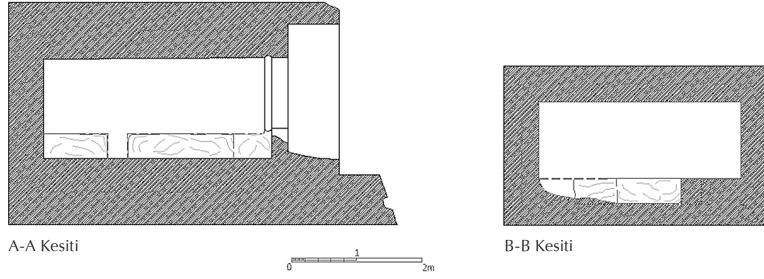
Res. 4
Manca Deliktaş
kaya mezarı

Res. 5 a-b
Manca Deliktaş
kaya mezarı,
mezar odası

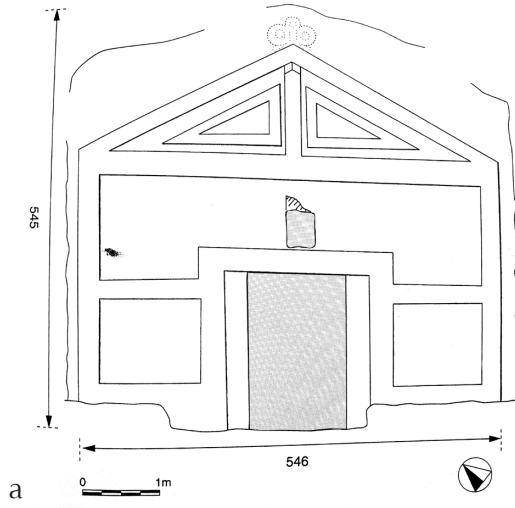
Res. 6 Manca Deliktaş kaya mezarı cephe görünüş plan
(Çiz. İ. Baytak – M. Şimşek – B. Günal)

Res. 7 Manca Deliktaş kaya mezarı A-A, B-B Kesitleri
(Çiz. İ. Baytak – M. Şimşek – B. Günal)

Res. 8 Isparta Hoyran kaya mezarı
(Fiedler – Taşlıalan 2002)

a

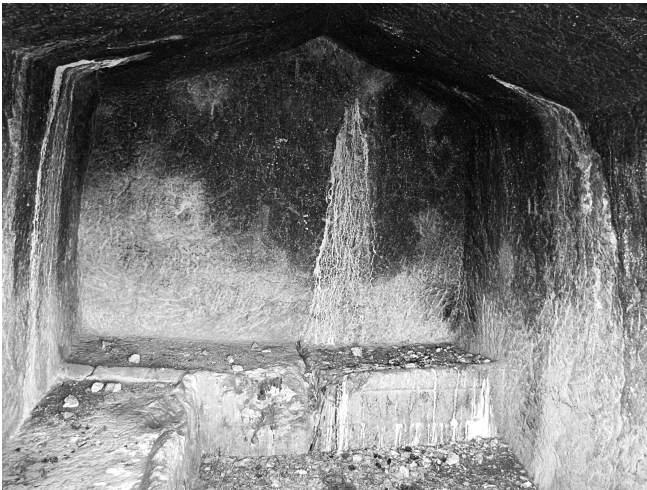

b

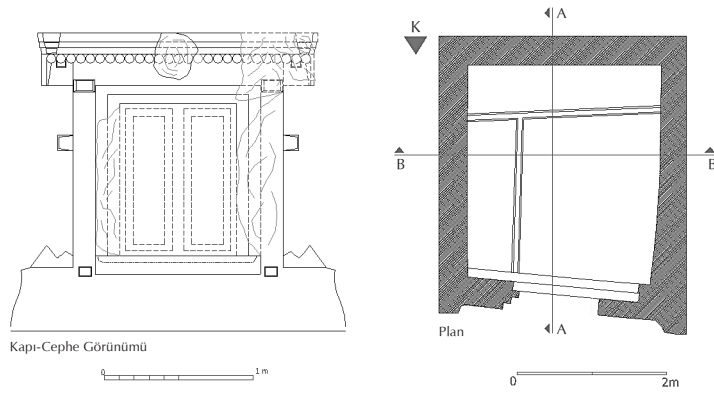
Res. 9 a. Isparta Hoyran kaya mezarı çatı çizimi (Fiedler – Taşlıalan 2002, Res. 1)
 b. Lydia Lalatepe tümülüsü mezar odası çatı boyaması
 (C. H. Greenewalt – N. D. Cahill – P. T. Stinson – F. K. Yegül)

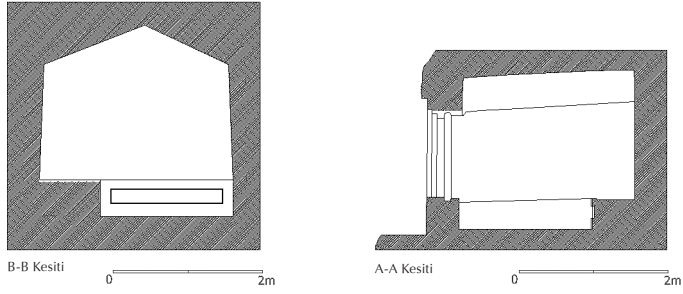
Res. 10
 Hasanpaşa Deliktaş
 kaya mezarları

Res. 11
 Hasanpaşa Deliktaş
 kaya mezarları
 mezar odası

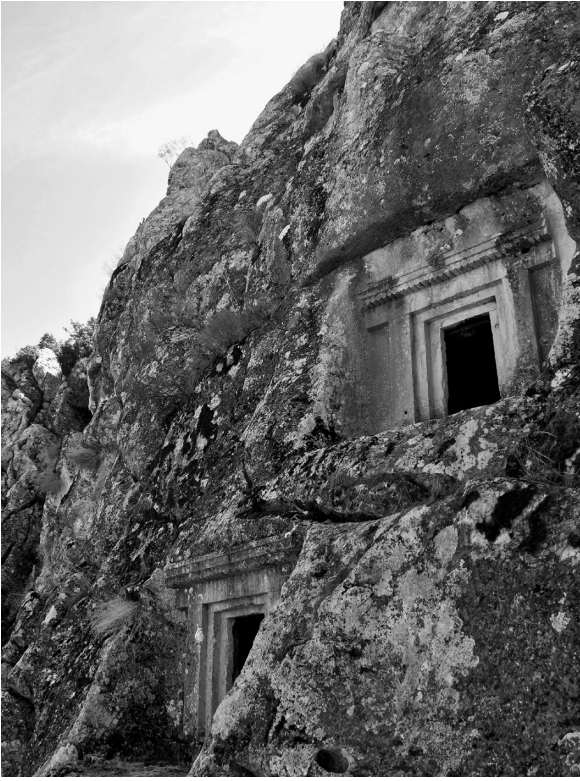
Res. 12
Hasanpaşa Deliktaş
kaya mezarı cephe plan
(Çiz. İ. Baytak –
M. Şimşek – B. Günal)

Res. 13
Hasanpaşa Deliktaş
kaya mezarı A-A, B-B Kesiti
(Çiz. İ. Baytak –
M. Şimşek – B. Günal)

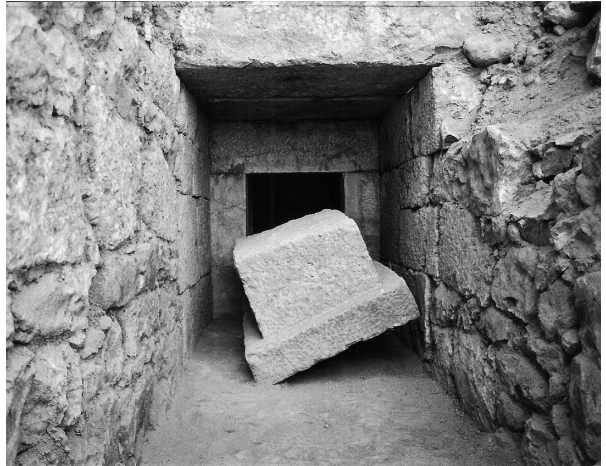
Res. 14 Uylupınar Gavurdamı kaya mezarı

Res. 15 Çirçiller kaya mezarları

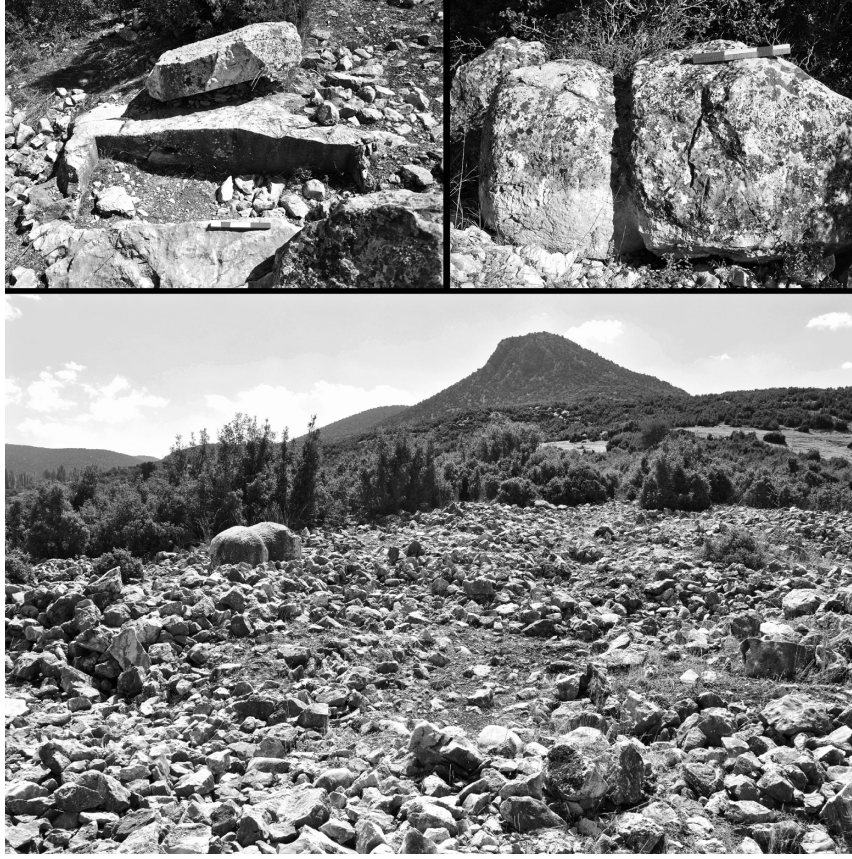
Resim 16a Kabalis Bölgesi Lydia tipi tümülüsler
a. Bademli Üç Tümülüsler

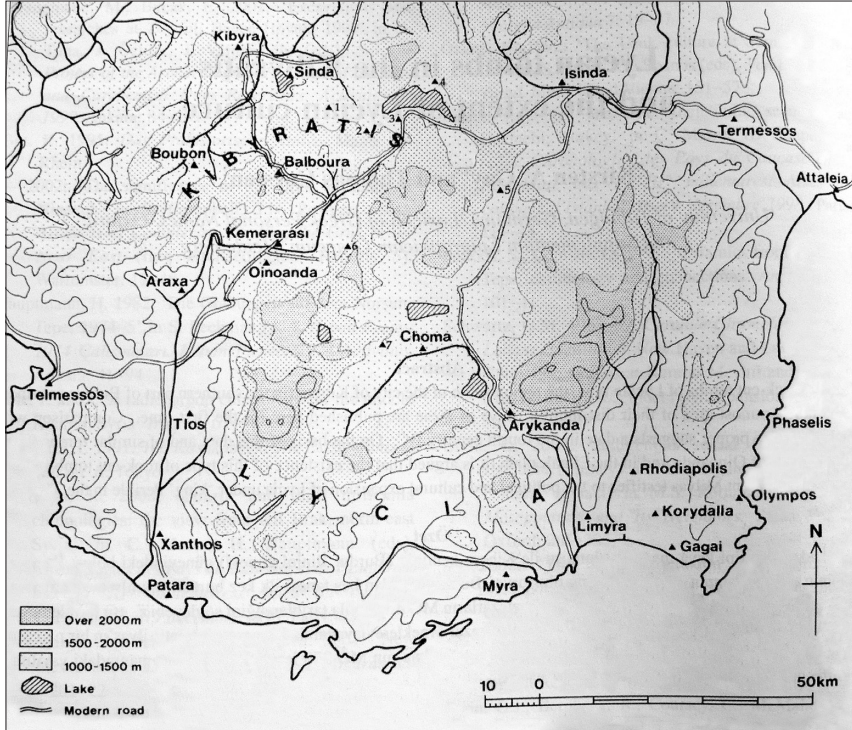
Res. 16b Karamanlı Çeçtepe tümülüsü dromos
(Çankaya 2014, Res. 5)

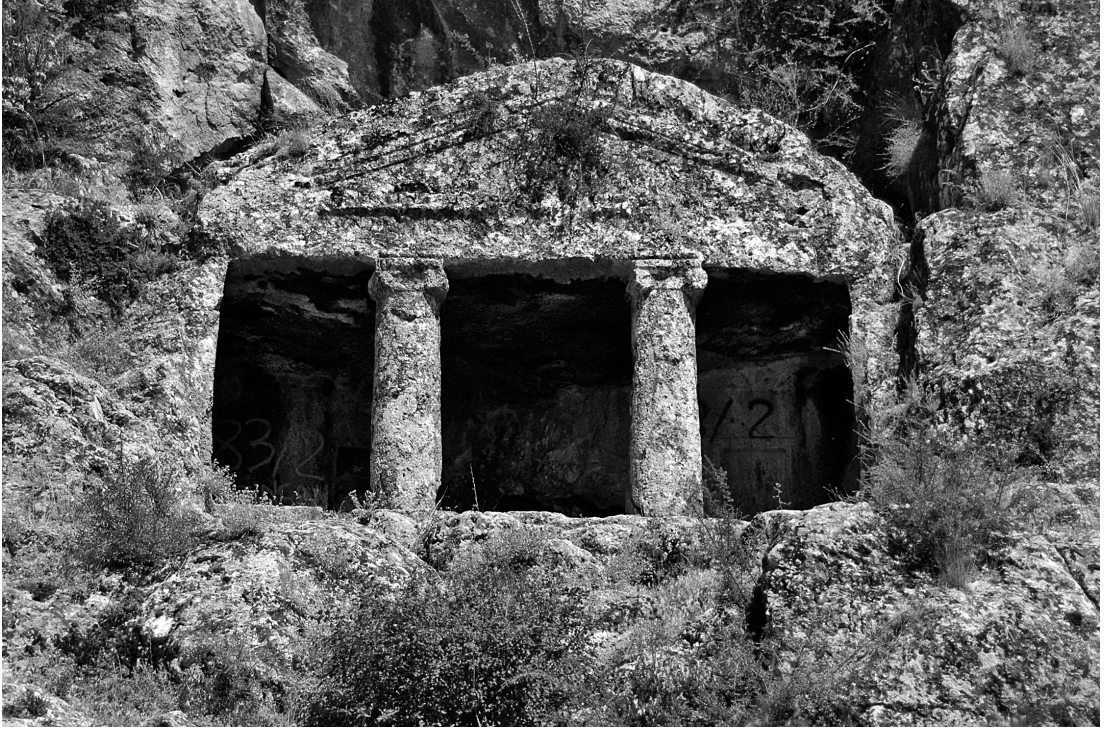
Resim 16c Yuvalak tümülüs boya betimli mezar odası
kapısı (Çankaya 2014, Res. 11)

Res. 17
Uylupınar yerleşimi
taş yığıma tümülüs

Res. 18
Kabalis Bölgesi
Lykia tipi kaya
mezarları haritası
(Gay – Corsten 2006,
Res. 1)

Res. 19 Burdur - Altınyayla İlçesi İbecik Alacain kaya mezarı